

RINGERIKE.

H. G. H. H. 1880

RVE

AKSJESELSKAPET
FOLLUM
FABRIKKER

RINGERIKE

1956-57

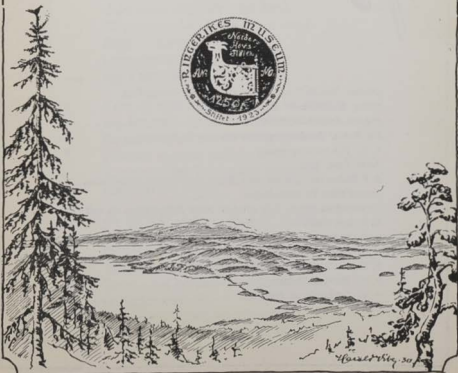
UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS

HARALD VIBE — H. JØRGENSEN

INN H O L D

	Side
Omslag: Fra Holleia — etter akvarell av <i>Harald Vibe</i> .	
<i>Elling M. Solheim</i> : Ringeriksdomen.....	3
<i>Fredrik Schjander</i> : Skrift i stein.....	4
<i>Per Hohle</i> : Vassfaret og utvandringen til Amerika.....	6
V. V.: Fra gård og grend	9
<i>Peter Lyse</i> : Jan	11
<i>E. F. Halvorsen</i> : Litt om noen Ringeriksgårder i mellomalderen	12
<i>Harald Vibe</i> : To gamle kaller.....	17
<i>To anonyme elever</i> : Litt om den gamle Fylkesskolen på Ask	23
<i>H. V.</i> : Sør Hollerud	24
<i>V. V.</i> : Referat fra Hole herredstyre.....	25
<i>P. L.</i> : Små stubber	27
<i>V. V.</i> : Har A. O. Vinje laget teksten på Krokkleivtavlen.....	28
<i>P. L.</i> : Ringerikshumor	30
<i>V. V.</i> : Islendere på Ringerike	31

Kingeriksdomen

Prost Oluf Jenssen tilegnet

Så åpner det gamle tempel sin dør
og byder slektene inn:
Kom og legg fra deg din syndebør
trette, kraftløse sinn.
Hør hvor jeg kaller med malmen tung
gammel og ung.

Her har jeg stått gjennom seklenes gang,
slekt etter slekt er blitt jord.
Sorgen og gleden løftet sin sang.
Evig er Herrens ord.
Lovsangens toner stiger påny
opp i mot sky.

Kom da mitt folk i fra skog og grend,
fra hverdag og strev med smått.
Se det som falmet og slengtes hen,
glemtes — men har oppstått.
Vitner for oss i sin glans og prakt
om Herrens makt.

Ja dette er dagen jeg drømte om
i lange og mørke år.
Syng mine klokker din gledes-ljom
så langt som klokker når.
Tider skal komme — tider skal gå,
Guds tempel stå.

Elling M. Solheim

SKRIFT I STEIN

AV FREDRIK SCHJANDER

Der er risset inn ord og tall i stein flere steder på Krokskogen. Disse innskriftene er ikke særlig oppsiktsvekkende hverken hva alder eller innhold angår. Men de kan likevel kaste lys over ett og annet og vi bør derfor ikke glemme dem eller la dem forsvinne under den travle virksomhet av bulldozere og annen moderne redskap.

Noe er alt gått tapt etter hva det fortelles. Både i Tavledalen ved Nordkleiva og i Dunkermyra mellom Bruløkka og Grantopp skal det i sin tid være funnet steiner med innskrift. De er borte. Kanskje var de uten noen som helst interesse. Men det har helt fra Olav den Helliges tid, ja, fra ennå lenger tilbake, vært en livlig trafikk over skogen og da var det ikke så merkelig om en og annen i årenes løp tok til å hugge i stein når det var noe han ville meddele ettertiden.

I.

Det har ikke lyktes oss på våre streiftog de siste årene å finne igjen steinen med innskriften i Mannskaret. Den skulle vel aldri være rast ut eller fjernet? — Den var lett å finne for en 6-8 år siden.

Både innskriften og steinens plasing tydet på plan og nøyaktig utførelse. «Anno 1776 Bleu» sto det med sirlig skrift. Det skal ikke meget fantasi til å slutte seg til at denne steinen øverst i skaret er satt der som sluttsteinen på et veiarbeide. Eller ved en viktig etappe på en vei som har fortsatt innover.

På nyere kartet heter det «Manneskarveien» her. Men på et gammelt almenningskart fra ca. 1800 står det «Nye-vejen». Og da kan det vel stemme at veien er bygget i 1776. «Bleu» skulle vi anta var sjefen for dette veiarbeidet, og da fortrinnsvis en ingenjører. Men her blir vi stillet overfor et mysterium. En mann ved navn Bleu som kan tenkes å ha hatt befatning med dette veiarbeidet, er ikke å finne. Trots de mest iherdige undersøkelser i arkiver, matrikler og norske og utenlandske biografiske

oppslagsbøker. Heller ikke noen med et lignende navn eller skrevet på en annen måte.

Der finnes heller ikke noen optegnelser, planer eller forarbeider til denne veien og ingen samtidige eller senere beskrivelser av den. At veien har gått videre innover kan vi gå ut fra. Men bortsett fra noen tydelige veiarbeider lenger inne på skogen som man kan anta er fortsettelsen, er det bare svake spor etter den hist og her.

Hele vår viden om denne veien og mannen som antagelig har stått for arbeidet, er begrenset til navnene «Nye-Vejen» og «Bleu» og årstallet 1776. —

II.

Et godt stykke oppe i åsen på vestsiden av Bukkebekkdalen, mellom Retelseter og Mattisplassen, ligger en stor stein som det er risset inn bokstaver og årstall på. Den ligger i et temmelig ulendt og ubeferdet terreng hvor det aldri kan ha vært vei.

Men det har vært flere store kullmiler, «kølabonner», ikke så langt fra steinen og den alminnelige mening er at steinen har vært møtsted for de som har ligget ved milene i nærheten.

Dette kan stemme ganske godt med det vi kan få ut av innskriftene. Der er en hel del ferdighuggede og uferdige grupper på 2-3 latinske bokstaver som tyder på at det er forbokstavene i navner. Så er det en del årstall, mere og mindre utydelige og dårlig utført. Et årstall som er ganske tydelig er MDCCCI. Altså 1801.

Skal vi uten videre godta den forklaringen at det vi her har for os ser utslag av tidsfordriv? — Denne forklaringen forutsetter at de som lå ved milene på skogen på den tiden, hadde lært å skrive året 1801 med romertall. Men er dette sannsynlig på et tidspunkt da skolen bare var «en religionsskole, og Pontopidans forklaring ved siden av katekismen, omtrent den eneste lærebok», som det heter et

sted. Er det med andre ord sannsynlig at lærerne i omgangsskolen skulle være pålagt som pensum å lære barna å skrive MDCCCI for 1801? — Det dreier seg ikke om et enkelt årstall skrevet på den måten, men om mange. Nei, sannsynlig er det ikke. Men hvem kan det ellers ha vært som har drevet med disse skriviene på en stein nede i et ulent terreng langt utenfor alfarvei og folkeskikk?

La oss tilføye at det var ved et rent tilfelle at tallene og bokstavene på denne steinen kom for en dag. Det var en kar som sto på post her under en jakt for noen år tilbake, som ble oppmerksom på dem da han fordrev tiden med å flå mosen av steinen.

III.

På gamle kartter finner vi ikke noen Mattis-plass-dam. Bekken, eller elven, gikk over her og et stykke nedenfor plassen lå der en liten holme midt uti. Den ligger der ennå men den er blitt mindre etter at dammen kom. På denne holmen lekte Hilda Fuglesang og hennes søstre som småpiker for 60-70 år siden. Der var tett med busker og trær og høyt gress helt ned i vannkanten.

Da bekken ble demmet opp så vi fikk Mattis-plass-dammen, ble mere av holmen liggende under vann enn før. Men en tørr sommer for noen år siden var dammen tom og den lille holmen ble tørriagt. Den var blankskurt og naken langs kantene som nå hadde ligget under vann i mange år. En dag tok Hilda seg en tur dit ut og her oppdaget hun noe som hadde vært skjult under mose og gress i hennes barndom. Det hun så var en rekke fine, flate steinheller, tilsynelatende regelmessig lagt ved siden av hverandre. Men hun oppdaget mere! På flere av steinen var risset inn tall eller bokstaver.

Et par av disse steinene ble kjørt opp på tunet på Mattis-plassen. Den ene ligger der fremdeles. Innskriften på den er med «stukne» bokstaver og er uleselig.

Den andre steinen er lagt som helle over bekken rett nedenfor husene der den blåmerkede stein til Øskjeval går. På den kan nå hvem som helst lese oppe i hjørnet: Annelisabeth Pdr. Altså: Anne Elisabeth Pedersdatter.

Men over dette navnet står med større bokstaver: MEODOEEDAKE.

Disse bokstavene er såvidt utydelige at det kan være tvil om enkelte av dem.

I motsetning til innskriften i Manneskaret ser disse skriviene ved Mattis-plassen ut til å være helt tilfeldig anbragt, uten tanke på regelmessighet og riktig plassering. De er satt der det har vært lettest og mest naturlig for «skribenten» å sette dem.

Der er brukt latinske, store «trykte» bokstaver. Bokstavet A skiller seg ut ved en uregelmessighet der det forekommer, både i navnet og i den uforståelige innskriften over. *Begge steder står det A i stedet for A. Det skulle tyde på at det er én og samme person som har risset alt sammen.*

Hva er det vi her står overfor? — Ja, inntil videnskapsmenn har uttalt seg får vi overlate løsningen til leseren og hans kunnskaper og fantasi. Både norske og finske fagfolk er underrettet om dette funnet, men har ennå ikke latt høre fra seg.

At de bokstavene som er helt uten mening for oss nordmenn, er av finsk opprinnelse, er neppe tvilsomt. Og vi skal gi et lite bidrag til tolking av innskriften som bestyrker dette og som kan være en pekepinn.

Uten å gi noen som helst opplysninger om hva det dreiet seg om, la vi frem de uforståelige bokstavene for en ung kunnskapsrik finne, en ingeniør, som var på besøk i Oslo for en tid siden. Han ble bare spurt om dette kunne være finsk. — Etter et par dagers forløp kom han tilbake og sa: «Hvis dette er finsk må det være meget gammelt. Det fremgår av bruken og plasseringen av enkelte vokaler. Kan det stemme?» Ja, det kunne nok stemme. Så sa han videre: «Noen mening eller sammenheng kan jeg ikke finne i dette, men da jeg satt og gjentok det for meg selv bokstavene i den rekkefølge de sto, og byttet om de tvilsomme med andre, fikk jeg frem en ganske eiendommelig rytme. Det er en rytme som vi har i såkalte hekse- eller trylleformularer som fremdeles lever på folkemunne i de spredt befolkede skogsbygdene i det nordlige Finland. — Kan det tenkes å være noe i den retning?»

Vi kunne glede ham med at det var meget som talte for at han var inne på det rette.

På Mattis-plassen har de trukket den meget nærliggende slutning at Anne Elisabeth har vært en pike som har hørt hjemme der på plassen. Når den samme slekten har sittet der i

Vassfaret

og utvandringen til Amerika

AV PER HOHLE

Det er først og fremst Mikkel Fønhus som har gjort Vassfarets navn kjent over hele landet. Fra denne ødselige skogsdalen har han hentet rik inspirasjon til sine uforlignelige villmarksbøker. I «Fjellkongen» møter vi Vassfarenaturen og motiver fra skog og fjell. Men hendingene skal være inspirert av tragedien som førte til det beryktede Etnedalsmordet (omkr. 1908). Levor Gørrelekrud (Smiugarden) har også trekk som minner om Gudbrand Vassfarplassen, og Atgjerds-Kari på Neverhaugen kan muligens i ett og annet minne om en kvinneskikkelse fra Vassfaret — grovt forenklet og dramatisert fra dikterens hånd.

«Der villmarken suser» regnes av mange som Fønhus' ypperste bok. Den er en utilsjort Vassfarskildring. Slagbjørnen Rugg er en av hovedfigurene i boken. Han var født nordmed Suluvatnet — i den bratte fjellkollen Bringen — forteller Fønhus. Denne bjørnen, den største som er skutt i Vassfaret i manns minne, stupte for flåværingen Steinar Steinarssons sikre skudd en maldag i året 1908. Fønhus' skildring av den langvarige og dramatiske jakten ligger nær opp til det faktiske hendingforløpet.

«Trollelgen», også en av Fønhus' mest kjente og beste bøker, er uøselig knyttet til Vassfarets nære nabo Vidalen — et ødselig skogsdalføre som naturlig nok omfattes av begrepet Vassfaret i videre forstand. Boken har to hovedaktører: selve Trollelgen og jegeren Gaupa.

mange generasjoner, hva er da naturligere ofr folk med slektsfølelse og sans for tradisjon, enn å ta opp igjen dette navnet? Det har de da også gjort der på plassen. Minstebarnet er døpt Anne Elisabeth etter den ukjente piken som lekte på tunet der for noen hundre år siden.

Fredrik Schjander.

Det skal være en kjensgjerning at Fønhus har hatt storjegeren Per Maribo som modell for Gaupa. Per døde i 1946, nær 90 år gammel. Han var en navngjeten elgjeger og det vil gå frasagn om hans jaktbedrifter i årtier fremover.

Det egentlige Vassfaret er det vakre skogsdalføret som før gikk under navnet Hedalsvassfaret. Dette gamle navnet er nok det opprinnelige og det forteller blant annet om Vassfarets geografiske beliggenhet. Vassfaret hører nemlig først og fremst Hedalen til. Kommer en oppover den skogrike Hedalen, fra Nes ved nordenden av Sperillen, ser en Vassfarets mektige dalport reise seg over bygda. Det er et stykke monumental fjellarkitektur som her viser seg, de svære fjella på begge sider rammer inn dalporten i stolte, harmoniske linjer og gjør den synlig på meget lang avstand.

Stille vann ligger inneret Vassfaret: Aurdalsfjorden, Skrukkefylla, Nevlingen, nedre og øvre Strøen. Lenger nord har en Vangen, Buvatnet og Teinevatna, men de hører ikke til selve Vassfardalen, selv om de er hovedkilder for elva. Bratte fjellkoller, bustet av skog i liene og med glattslepne flog over tregrensen, står vakt om dalen. Her oppe har mester bamse ennå sitt tilhold og der ligger han i hi om vinteren. Men nede i storskogen ligger en og annen grønn voll, gjerne med noen falleferdige hus i skogkanten. Det er resten av den faste bosetningen som engang var i Vassfaret.

I forhold til folketallet har vel neppe noen annen norsk bygd hatt så mange utvandrere til Amerika som denne vakre og ensomme skogsdalen mellom Hallingdal og Valdres. Den siste som flyttet fra Vassfaret var gamle Berte Haugen. Hun var født og oppvokset på den vesle plassen Skrukkefyllhaugen, en liten heim som lå idyllisk til innpå moen mellom vannene

Aurdalsfjorden og Nevlingen. Senere bodde Berte i en liten kjørestue ved Hallingvika i Aurdalsfjorden. I mai 1821 tvang alderen henne til å forlate sitt kjære Vassfaret, og sammen med mannen sin tok hun veien over fjellet til Flå. Det var en tung vandring for Berte å gå denne fjellveien for siste gang. Men i hennes hjerte hadde Vassfaret en egen plass og selv i sitt siste leveår så hun for seg både naturen og de gamle plassene der hun satt på sengekanten i sitt kammer på gamleheimen i Flå og mintes svunne tider. Da var hun nesten blind, men hennes sinn og «indre øye» var like klart som en høstdag i fjellet. Berte døde i januar 1950 — i sitt 96. år. Hun var den siste av de gamle vassfaringene på denne siden av «Blåmyra» og utvilsomt den mest interessante av dem alle.

Omkring hundreårsskiftet var det folk på fem plasser i Vassfaret: Olsonheimen, Nevlingsmoen (populært kalt Vassfarplassen, og så kalt Mikkelsplassen og Nordre Vassfaret), Amundheimen, Skrukkefyllhaugen (populært kalt Prupphaugen) og Bjørke. Den eldste og største av disse var Nevlingsmoen — Vassfarplassen som vi her vil kalle den. Denne fødte i sin tid et par hester og en 8-10 melkekuer, foruten en god del sau. Det er derfor ikke riktig å kalle den en plass; den var nemlig en liten gård. Få boplasser her på Østlandet har en vakrere beliggenhet enn denne. Husene — det står bare noen få igjen nå — lå oppå en rund bakketopp ved nordenden av vannet Nevlingen, i hjertet av Vassfaret og med vidt og fagert utsyn over skog og vann, fjell og dal. Det store staburet, som ennå er i god stand, vitner om at det må ha vært forholdsvis gode kår på Vassfarplassen.

Olsonheimen og Bjørke var smågårder å kalle. Den første av disse ligger lengst inne i Vassfaret, i mektige omgivelser og med bjørnefjellet Bringen som nær nabo i nord og bustete skogkoller kloss opp for plassen. Fra Olsonheimen går sti over Domfsetrene og Raufjellsetra til Flå i Hallingdal. Det var således en lang vandring de hadde når de skulle til bygd. Det var på Domfet han gjette den 14 års gutten som i 1906 ble odelagt av en bjørn i seterfjellet under Blåfjell. Men selv i våre dager hører traktene omkring Olsonheimen til Vassfarets gjeveste villmark og bjørneterreng.

Fra Olsonheimen tok det minst 5 timer å gå over fjellet til Flå, og enda lenger var det til

Amundheimen.

Hedalen. Fra Vassfarplassen gikk det omlag 4 timer til bygd. Folkene der og på plassene lenger ute i Vassfaret, brukte helst å dra til Hedalen. Det var lettere å komme dit, særlig når en rodde vannene utover dalføret. Likevel var det uforholdsmessig lang vei. Og vinterstid kunne det bli særlig strabasøst å ta seg fram over fjellet eller utetter dalen. Verst var heimturen med tung bær i dyp snø. Og tungt bar de støtt, for vassfaringene gikk aldri «tomreipes» tilbake fra Hedalen eller Flå.

En av de første vassfaringer som dro til Amerika, var Arne Mikkelsen Vassfaret fra Nevlingsmoen (Vassfarplassen). Han var bare 23 år da han forlot Norge. I «Decora-Posten» for 12. desember 1924 sto det en interessant artikkel om ham, skrevet av en hedøl som også var blitt norsk-amerikaner. Her står det bl.a. følgende: «Arne Vassfaret fra Hedalsvassfaret, der var gift med Kari Vestgrøv fra Hedalen, kom til Amerika i 1850, men stansede henimod et Aar ved Blooming Prairie, Dan County. Næste Sommer, i 1851, flyttede han vestover og kjøpte sig Regjeringsland i Town of Vermont, hvor han fikk bygget sig et Loghus og sat bo før Vinteren satte ind. . . . Arne Vassfarets Foreldre, Mikkell og Berit, kom ogsaa til Amerika et Par Aar senere end Arne. Det samme var Tilfælde med en yngre Bror Harald. Han bodde en tid i Vermont, men bosatte sig senere i Town of Blue Mounds. . . . Arne Vassfaret havde en større Familie, hvoraf her skal nævnes to af Sønnerne: Gabriel og Andreas. Gabriel var i en Række af Aar Trælasthandler i Mt. Horeb og var Dane County's første norske Sheriff. En af Gabriels Sønner, Albert Michelsen, en anerkjendt Advokat i Madison, Wis.,

Det store stabburet på Vassfarplassen.

han har ogsaa været Vicekonsul i København. En anden Søn er Ingeniør for et stort Grubeselskab i Colorado. Andreas driver Trælastforretning i Black Earth.

Arne Vassfarets foreldre, Mikkel og Berit, ble ogsaa boende i Amerika til sin død. Begge nådde meget høy alder, Mikkel var 96, og Berit 95 år. Den eldste sønnen deres, Gudbrand, bodde på Vassfarplassen til sin død. Flere av barna hans dro til Amerika, mens nest eldste sønnen, som ogsaa het Gudbrand, ble i Vassfaret. Hans sønn igjen, Mikkel, solgte Vassfarplassen og dro til Amerika, men ble ingen gammel mann. En søster av denne Mikkel giftet seg med en mann fra Adalen. Det fortelles at dette var det vakreste par som var blitt viet i kirken i Hønefoss på år og dag. De utvandret kort tid etter og har nå en meget stor farm derover.

Hun kom tilbake på en visitt for noen år siden sammen med sin datter. Lars Elsrud på Storruste i Hedalen fulgte dem innover til Vassfarplassen. Gjensynet med barndomsheimen gjorde et dypt inntrykk på moren. Plassen lå der øde og forlatt med sine forfalne hus. Det var ikke så rart at hun brast i gråt.

De fleste av oppsitterne på Olsonheimen og Bjørke fant ogsaa veien til Amerika. I midten av forrige hundreåret bodde Gudbrand og Guri i Olsonheimen. De var fra Flå i Hallingdal og hadde 6 barn. Hele familien dro noen år senere til Amerika.

På Amundheimen, som ligger et par hundre meter fra Vassfarplassen og en gang hørte til denne, bodde Jon og Åse Juvet. Jon var fra Juvet i Flå og Åse fra Hestehagan i Nes i Hallingdal. Alle barna deres dro til Amerika.

— — —

Hvis en i dag vil søke etter folk som har bodd i Vassfaret og ætlingene deres, finner en svært få av dem her i landet. Det er i Amerika de har slått seg ned disse skogenes og slitets folk, og de har arbeidet seg fram til kår som var ukjente i Vassfaret. Men de som ennå lever av den eldre generasjon, de som er født og oppvokst i den ødselige skogsdalen vest i fjellet mellom Hedalen og Flå, har ikke glemt de fagre og ensomme bjørneskogene og suset fra villmarka omkring tun og stue. Og mange av dem har nok lengtet heim — i alle fall i den første tiden — til tross for all velstanden derover.

Fra gård og grend

FERDAMINNER

AV V. V.

Også i år fikk jeg det hyggelige oppdraget om å levere et eller annet bidrag til «Ringerike», men dette med å skrive noe som kan ha interesse for et bredt publikum er ikke så like-til. Især hvis en bare skal holde seg på «mat-ta» og skrive «lokalt fra Ringerike». Kunne en derimot få slippe seg laus og skrive om fjerne fjell, båer og skjær utafor vår lange kyst, om tur til Svalbard og om folk en møtte på fjerne steder, så ville oppgaven bli meget enklere. Det vil si, at han hadde langt større pose å ta fra. Med sine gårder og grender, sine jorder og åser er Ringerike vidt og stort, men en kan si som kjerringa sa etter turen til Gyrihaugen: «Verda er vid, for det rauk innafor også» —

Mon tro om folk ville like å følge meg på en reise her i min egen stuggu? Titte i gamle noteringer fra reise, se på gamle dagbøker og artikler. Et forsøk kunne det være, og enhver må vite at papirhaugen her ikke er liten, men etter fattig leilighet har jeg forsøkt å holde alt under kontroll, så hver lapp kan letes opp. Vel, så tar vi en tur gjennom mine artikler og manuskripter med katalogen i handa.

«Serie I» er 52 gårdshistorier fra Ringerike — altså gårdenes historie, Stein, Storøya, Pjåkerud på Stranda, Gjermundbo i Haug og alle de andre har jeg skrevet om. Navn på menn som var eiere, årstall og data for visse hendelser. Tilsammen kunne det bli til ei diger bok om alle disse gårdene på Ringerike. Her i listen står også noen gårder omskrevet enda de ligger «utafor garden» d. v. s. de hører ennå ikke «riket» til.

Storruste i Hedalen er den ene, og når jeg ser den lange listen igjennom så setter jeg fingern på «Storruste» og sier med meg sjøl, at denne gården var den mest interessante å skrive om, og reisen dit opp var også vidunderlig. Det var en varm sommerdag for 20 år siden at jeg for første gang gikk veien fra Nes i Adal til

Storruste. Heggerusta'n kjørte posten bare en gang i uka den gangen, så ville jeg opp til Hedalen, så var det bare å gå. Og jeg gikk med Urula elv på den ene siden og skogen på den andre. Lindelien er siste gården i Adal, og jeg sa navnet oppatt flere ganger, for det var noe mykt og musikalsk i dette Lindeli-ordet. Jeg tenkte samtidig på Lindemann, sob mare betyr musikk.

— Kort sagt: Jeg kom velskipa fram til Storruste. I to dager og en natt satt jeg på verandaen i 2. etasje med et levende leksikon ved siden av meg. Elling E. Elsrud, som nå er død for flere år siden. Han visste alt om Hedalen og Adalen, og han hadde så god råd, at han fra arkivene i Oslo og Hamar hadde skaffet seg utskrifter av alle handlinger vedkommende disse skogsbygdene. På verandaen var plassert en stor kikkert, hvormed vi kunne se mygga gjespe der den satt på den andre siden av dalen.

«Der borte tar Vidalen til, og der i lia synes ennå merker etter den skaden som den Stene Ofsen i 1789 gjorde,» sa Elsrud. Han fortalte livaktig om Vidallssvensken, som grov dype furer der i Vidalen for han håpet å finne «Norges-skatten» hvorom sagnet sier at en uhyre stor skatt i klingende mynt ble gravet ned der av skattefogden i Bergen. Det var i Svartedauens tid dette hendte. Så viste Elsrud meg et dokument fra 1789 som inneholder beretning om den skade som Knut Bjørnsen Storruste led ved det store jordskredet som 22. juni 1789 gikk over sætren, hvorved han mistet sin 18 år gamle sønn, 8 storfe og 30 småkreaturer.

På permen i en gammel postille leste vi beretningen om mannen på søndre Storruste som i krigstiden 1808 og den tid var verge for enken på Omerud, og som på hennes vegne solgte gården for 500 spd. Etter krigen ble disse dalerne så å si verdiløse, og enken la vergen for

hat, idet hun mente han hadde skyld i hennes ulykke. Hver kveld ba hun om at vergen Anders Storruste ikke måtte komme i kristen jord. Det gjorde han heller ikke, for på heimtur fra en Bra-nes-tur, kjøpte han ned ute ved Utøya i Holsfjorden. Han hadde 1800 spd. på seg da han druknet.

Hedalskjerka måtte vi snakke om. Kvar kjerke har sin låt. Hedalskjerka har denne:

Dingdang — dalang,
Torstein Smalang,
Makjin i Tronjæm
Syste i Fjellvatten
i Bergskjenn — Ding dang, dalang.

Dette var korte notiser fra Storruste, men skulle det plukkes ut like meget fra de andre 50 gårdshistoriene, så ville «Ringerike» bli sprengt.

Katalogen nr. II inneholder register over personer som er biografert. I alt 60 navn. — «Mannen med ønskekvist», Bygdedikteren Fr. Lehne, «Greven fra Norge og Pepita» for å nevne noen. Grevens virkelige navn var Hans Håvind, og var i en tid eier av Frognøya, som han kjøpte under et gemytlig julegilde på Haavind i Tyrstrand. «Som jeg sier, så skal dere få kjøpt Haavind gård for det den står for i ligninga,» sa Hans, og en krylling tok ham på ordet. Så kjøpte han Frognøya, og grevetitelen fikk han formedels sine kostbare reiser nedover Europa med tospann.

I hans tid var det en spansk danserinne, Pepita, som gjorde alle karer forrykt, og konene som levert melk i Mosensvingen visste å fortelle at Hans Haavind hadde betalt over 1 000 kroner for en kvelds samvær med denne underbare Pepita, hvis navn ennå lever i dag i form av Pepitakaker.

Serie II i min katalog er registrert over innsamlede folkeminner fra Ringerike med over 50 nr. «Barkebrødstider», «Svartebokas innhold», «Hemingsagnet», «Skjømt i Herremaket» er noen av titlene.

Vil du med så heng på, og vi kommer til III: Viser, musikk og sang. «Rasmus skredders notebok», Bygdevise fra Røye, «Den gamle orgelbygger» for å nevne noen. Samlingen av håndskrevne og trykte viser veier ca. 1 kg. Beretningen om den gamle orgelbyggeren forekommer meg meget interessant. En kveld for 3

år siden satt jeg sammen med Lars Frøhaug hos den senere avdøde Ole Chr. Gomnæs og pratet. Jeg hadde lett for å pense samtalen inn på gamle dagers forhold, og disse to gamle menn som hadde sittet på skolebenken sammen, visste også meget å berette om jordfunn, gamle håndverkere og da især om orgelbyggeren på Gomnæs. En dag kom en positivspiller til orgelbyggeren for å få reparert posittivet. Han gikk med en bjønn i lenke, men uhellet ville at bjønnen slet seg, og gjømt seg under uthuset der på søndre Gomnæs. Stor ståhei.

Kapitel IV handler om folkeliv og skildringer fra folkelivet.

Kapitel V: Dyreliv, jakt, fiske og ellers fra naturen, ialt 30 nr. «Dragfe i folketrua», «Rev og hund leker sistepar ute», «Mon tro det gis sjørme?»

Kapitel VI handler om Ringerikes lokalhistorie, og noen titler på avhandlinger kan jeg alltid regne opp. «Gullmakerpresten i Holes», «Vivat Norge 1720», «Sagnkjerka på Hval», «Oehenschläger på Kleiva», 70 nr. i alt.

Enn om alle disse hundrevis avhandlinger hadde vært skrevet i det målføre som ble brukt av fortelleren, nemlig målføre frå Ringerike! Da kunne denne samling ha hatt en viss verdi, men nå — intet! La ødes, la gå til spille. Brenne alt, og la ungdommen ta fatt på nytt. En italiensk omreisende hadde gipsskulpturer å selge. Dårlig snakket han norsk, men disse ordene gjentak han alltid. «Kjøpa, sette på kommode, slå sunn og kjøpa på nytt». —

«Målføre og språk» står i kapitel 10. Hekke snakker ringeriksmålet nå? Knappt noen — det dør og det går slik som Reitan sier. Tynest tungt, dør me fleir, standa aldri uppåt meir. Her er prøve på Hølemålet i form av en søknad til fattigkassa:

De bur en mann i Frøysuåsen,
alle ungane ligger i krilla,
sjøl har inte sengklaefilla,
Inte hār'n ski og inte hār'n mat
å får'n ittnå ta kassa,
så dør både han å tassa.

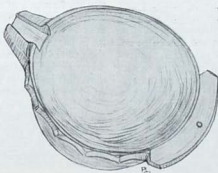
Når det på denne artikkel som overskrift står «ferdaminner» så er det helt feil, for vi har ikke reist noe, men bare hurva igjennom noen gamle papirer. Men ferdaminner kommer som tillegg, idet reisen til Kari Hiran-festen på

Kroksgogen skal beskrives. Likeså en kommende reise til Frognøya hvorunder eieren sammen med meg skal lete opp gamle minner fra dette ørnerede, eller om De heller synes — fra denne Tyrifjordens perle, hvor sjøen smyer seg så blit om land — Frognøystrand, Røyseland. Kanskje finner vi Sigurd Ribbungs sverd eller i alle fall pilespisser fra hans tid.

Til tålmodige lesere sender jeg min hilsen og takk. Det er ikke så greit å være «bygdeskribent». Annerledes med virkelige journalister i byen. De svinger sine blyanter så feiende lett, og de har merke på frakkeslaget, som gir dem adgang over alt.

V. V.

JAN

For mye over hundre år siden rømte en fange fra slaveriet på Akershus, han het Jan, hva mer han het, vet jeg ikke, og det samme kan det være. Han klarte å fri seg for fotlenkene og slo seg til ro nørst i Kroksgauen i noe uveisomt og ukringt lende som etter ham kalles Janhøla. I Øverlands-skauen i Bærum ble for mange år siden funnet et par slavelekker, om det var Jans, vet ingen.

Der oppe, med Gyrihaugen til nabo, fikk han være i fred, og han ernærte seg på ærlig vis, bl. a. svarvet han kjærrel, og her i huset finnes en øltrøys fra hans verksted. Han hadde visstnok sine kontakter nede i Finnelfjordingen, og denne trøysa er kommet derfra. Svarvestolen var en såre enkel verktøymaskin, hvis en kan kalle det så, og var forløper for dreiebenken. Den kunne lages og settes opp i ville skauen.

Det var en krakk med en spindel oppe og en stokk til trø, som var hengslet nede i den andre enden av krakken. Dette ble plasert i passende avstand fra en unggran eller et annet spenstig tre. Toppen ble bøyd ned, og her ble festet ei snor eller reim med rundtørn om spindelen og videre ned til troa. Emnet ble spent fast mellom spindelen og dokka, og når en tro ned, gikk emnet rundt noen ganger, og så var det grantoppens tur til å løfte troa opp igjen. Arbeidsstykket roterte på det viset begge veier. Det var også enda enklere svarvestoler, der spindelen manglet, det var bare en pigg til å sette emnet mot, og snora ble lagt med rundtørn om enden av dette.

Trøysar, store boller og slikt ble svarvet av langved, derfor er de ikke helt runde på grunn av krypingen i treet.

Peter Lyse.

Litt om noen Ringeriks-gårder i mellomalderen

Av E. F. Halvorsen

I.

I alle nyere bygdebøker blir det lagt stor vekt på de enkelte gårdenes historie. Oftest er det slik at gårdshistorien tar langt mer plass enn den alminnelige bygdehistorien, og med rette, for fra de eldste tider og helt ned mot vår tid har de fleste bygder utviklet seg rolig og fredelig, uten store og interessante historiske hendinger. Det er først ved å følge de enkelte gårdene at en får tak på gangen i det hele, framgang og stagnasjon, nydyrking og nedgang. På Ringerike har vi ingen moderne bygdebøker, det en kan finne i jubileumsbøkene fra 1914 er for det meste spredte trekk, bygd på trykte kilder. Derimot har vi Lagesens utmerkede verk om ringerikske slekter, i tre bind, som nok tar mest hensyn til ættene og deres historie, men det gir også en temmelig fullstendig gårdshistorie for de fleste Ringeriksgårder for tida etter ca. 1700. Men det ligger i arkivene et stort unyttet materiale for tida 1600-1700, materiale som kan være til nytte både for ætte-historie og gårdshistorie, og i mange tilfelle kan vi komme enda litt lenger tilbake. Ikke så rent få gårder er nevnt i såkalte diplomer fra mellomalderen. Disse diplomene er mest skjøter, slik at vi får god greie på hvem som solgte og kjøpte den eller den part i en gård, men vi får ikke ofte greie på hvor disse menneskene bodde, for helt fram til etter 1700 var det vanlig at folk eide parter rundt omkring i gårder de ikke bodde på sjøl. Dessverre er diplom-materialet bare rester av det som en gang må ha eksistert, så det er sjelden det er mulig å følge en hel gård gjennom et lengre tidsrom. Fra 1500-tallet blir diplomene færre, men til gjengjeld får vi da skattemanntall og jordbøker, som forteller oss hvem som brukte gårdene, og i enkelte tilfelle hvem som eide dem. Men først fra 1647 får vi helt

fullstendig greie på både hvem som eide og hvem som brukte hver enkelt gård.

I et par artikler i «Ringerike» for 1954 og 1955 har jeg brukt noe av dette materialet. Her skal jeg forsøke å gi noen eksempler på hvordan en sammenhengende gårdshistorie, med bruk av alle tilgjengelige kilder, vil ta seg ut for et par Ringeriksgårder, fra de eldste tider fram til ca. 1660. Dette året er valgt som endepunkt av rent praktiske grunner, jeg har ikke ennå hatt tid til å gå igjennom det store materialet fra tida 1660-1700.

Jeg har da først valgt å ta for meg Vesterngårdene i Haug, ikke fordi de er mer interessante enn andre, eller større enn andre, for det er de slett ikke, men fordi vi tilfeldigvis har en del brev fra mellomalderen om disse gårdene.

II.

Vestern het på gammelnorsk Vestrin. Navnet er kjent fra andre steder i landet også, og betydningen er klar. Første del er ordet vestr, som betyr vest, og den andre er et ord vin som er velkjent i andre germanske mål, men ikke lenger var i bruk på gammelnorsk. Det betyr opphavelig beite, eng, og det er mye brukt i gårdsnavn. I Haug har vi det i Klekken og Løken, bl. a. Gårdene på -vin er ofte store og ligger midt i bygda, så de må vanligvis høre til de eldre gårdene i bygdene. Vi regner at de i alle fall er eldre enn vikingetida, kanskje mye eldre. Men for ikke å gå for langt, kan vi i alle tilfelle si at navnet, og sannsynligvis gården, Vesteren, er eldre enn 800, muligens en to-tre hundre år eldre. Kanskje var den fra først av bare en eng under en annen gård. Siden den heter «Vest-enga», må gården ha ligget østfor, og det er ingen tvil om hvilken gård Veste-

ren er skilt ut fra, det er Setrang, som alltid har hørt til de største gårdene på Ringerike. På 1600-tallet var det to Setrang-gårder, begge blant de største i bygda, og den ene, Søre Setrang, har den høyeste landskyld på hele Ringerike, 5 skippund. Det er godt mulig at Setrang er den eldste gården i Haugsbygda. Fra den er så Vesteren, og en hel del andre går-

I løpet av tida fram til 1300 ble Vesteren delt i to gårder, øvre og nedre gård, for alt i 1346 hører vi om en «Øvergården Vesteren». Mer oppdelt var gården ikke i mellomalderen, men det kan godt hende at det har vært flere brukere på samme gård før den store Mannedauen. I 1528 og 1577 var det likens to gårder, og slik også videre framover på 1600-tallet. Øvre-gården var da fullgård, nedregården halvgård. Denne inndelinga går tilbake til gammelnorsk tid og henger sammen med skattene, alle fullgårder betalte samme skatt, halvgårdene bare halvparten. En halvgård var en gård som en mann kunne drive med hjelp bare av en halv-voksen gutt, alle gårder før bonden måtte ha en eller flere voksne karer til hjelp var fullgårder. Men fordi om ordningen går tilbake til gammelnorsk tid, er det ikke sikkert at Nedre Vesteren var halvgård den gang, den kan ha blitt redusert til det i tida etter Mannedauen.

Skattene av en fullgård som Øvre Vesteren var på 1300-tallet 4 ertoger i vissøre hvert år og 3 ertoger (1 øre) hvert tredje år i leidang. Halvgårder betalte halvparten. 4 ertoger var den gang prisen på en halv lalp smør (7,2 kg. med vår vekt) eller litt under 4½ lispund malt eller mjøl (41,15 kg). Noen voldsom skatt var det altså ikke. En langt større utgift for brukeren av en gård var den landskyld han måtte betale hvis han ikke var eier av gården sjøl. Gårdene ble regnet i *markebol* à 8 øresbol à tre ertogbol. Av et øresbol skulle altså landskylda være en øre, av et marktbol en mark, o.s.v. Leilendingen kunne også betale med varer etter de prisene som gjaldt den gang. Vi kjenner en del til disse prisene, så vi kan regne ut hvor mye de måtte ut med. 1 mark var således prisen på 3 lauper smør, d. v. s. 46,3 kg. smør. Samtidig var prisen for et kyrslag, d. v. s. ei normal ku eller alt som svarte til den i verdi, 6 øre. En fullgård skulle være på minst 2 markebol, og en leilending på en slik gård måtte altså ut med minst 93 kg smør i året til eieren eller eierne, eller tislavrende kvanta av andre

varer. Til det kom at jordeieren ofte tok en engangsvavgift når han leide bort gården til en ny bruker, og en avgift hver gang kontrakten ble fornyet, i seinere tid kalt henholdsvis førstebygsel og tredjeårstake.

Efter Mannedauen sank landskylda voldsomt, ofte med 60 til 80 prosent, fordi det ble så rikelig med ledige gårder at leilendingene kunne velge og vrake. Men de gamle enhetene markebol og øresbol ble stadig beholdt, helt til inn på 1600-tallet somme steder, men det var nå bare tradisjonelle nemninger. Folk visste at en gård var på f. eks. 3 markebol, og når de så solgte eller ga bort femteparten av landskylda, sa de at de solgte et halvt markebol. Landskylda sank ujamt, slik at en ikke kan regne ut hvor mange markebol en gård var på ut fra den landskylda som ble betalt på 1500-tallet.

Ved siden av markebol og øresbol hadde de på våre kanter noe de kalte et hefseldebol, som opphavelig ga en hefseldel smør i landskyld. Hefselda kostet på 1300-tallet 6 øre, men i landskoldregning ble et hefseldebol regnet likt med 5 øresbol. Det vil i virkeligheten si at hefseldebolene er blitt til en gang før 1300, da smørprisen må ha svart til 5 øre.

Det er nødvendig å ta med alt dette fordi vi hører om både hefseldebol og øresbol på Vesteren. Det første brevet som nevner gården er skrevet 18. april 1345 og lyder slik:

Til alle de menn som ser eller hører dette brev sender Tore prest på Hole, Ivar vicarius på Norderhov, Pål Eilivsson og Aslak Hallvardsson Guds og sin hilsen. Vi vil kunngjøre for dere, at i det 26. året av styret til vår verdelige herre Magnus, med Guds miskunn Norges, svears, gøters og Skånes konge, var vi på Vegstein på Ringerike mandagen nest etter Magnusmesse om våren. da sira Sigurd Pålsson og Harald bror hans, Asleiv på Vegstein og Ormstein på Ringås, alle sammen tok Øystein prest på Norderhov i handa, og ga ham og avhendet fra seg et hefseldebol jord i Vesteren i Vangsbygd på Ringerike, til bordhold for hver prest etter denne tid, og alle deres årtid skal skrives opp, og likens for Asleiv, bror til førnevnte Sigurd og Harald. Og til sant vitnesbyrd om dette setter vi vårt segl for dette brev, som ble gjort i det år og på den tid som før er sagt.

En manns årtid er årsdagen for hans død (på runesteinen på Ringerikes Museum står nevnt når den avdødes årtid er), den skulle alt-

så skrives opp i kirken register, og hvert år skulle så presten lese sjelemesser for dem som ga gaven på de dagene. Som vitner finner vi to verdslige personer og to geistlige, presten på Hole og sira Øysteins hjelpeprest, vicarius, på Norderhov. Det er nok sitt odelsgods brødrene gir bort, og de to andre som er med, er vel deres svogere eller fjernere slektninger. Det var nødvendig med deres samtykke, ellers kunne de løse ut godset igjen. Når Haralds og Sigurds bror Asleiv ikke er med, er det vel fordi han var død, ellers skulle vi vente at de hadde hatt fullmakt fra ham, og at det var nevnt i brevet.

Det dreier seg her om en del av en gård, og ikke noen stor del heller, for hufseldebolet svarer som før sagt til 5 øresbol, altså ikke fullt tredjedparten av en fullgård på 2 markebol eller 16 øresbol.

Samme dag og sannsynligvis samme sted utsteder sira Øystein et annet brev, der han gir Peter Jonsson fullmakt til å bygse bort til andre eller å bruke sjøl 2 øresbol i Vesteren. Peter skal også ta seg av alle søksmål som kom opp i samband med de to øresbolene. Det ser ut til at presten ventet vanskeligheter.

Og alt året etter ble det nødvendig for Peter å hevde sin og prestebølet rett. 23. februar 1346 utsteder Hallvard Reidarsson, lensmann for Torgils Smidsson, sysele mannen på Ringerike, et brev på Norderhov, hvor det blir sagt at Peter på Setrang førte fram en rekke vitner. Først var det to menn som hadde vært på Vang på Jevnaker da Peter lot stemme Halstein Hjermondsson til Norderhov den dagen for å høre hans vitnemål om 2 øresbol i Øvregården Vesteren. Peter førte fram bl. a. Helge og Olav på Klette, som hadde vært til stede på Klette da *Asleiv på Klekken* for fem år siden bygslet de to øresbolene i Øvre Vesteren til Olov i Skavberrud, Halsteins mor, for en hufselde smør og en øre penger for tre år. Lensmannen og Ivar vicarius besegler brevet. Sira Øystein var vel fraværende.

Her får vi en hel del nye opplysninger. For det første er det klart at Peter på Setrang og Peter Jonsson er samme person. Siden Peter satt på grannegården, skjønner vi både hvorfor presten overdro til ham å ordne med godset, og hvorfor han ga ham valget mellom å bruke jorda sjøl eller bygse den bort til andre. Vanligvis var ikke slike landskyldparter skilt ut, hver partseier fikk bare det han hadde krav

på av landskylda, mens brukeren brukte hele gården under ett. Men det var fullt høve til å skille fra så stort stykke som svarte til landskylda, og sette opp grensesteiner, slik at det ble «steint og reint» fra resten av gården, som det heter. Det ser ut til at dette stykket har vært skilt ut, siden det for fem år siden ble bygslet bort til Olov. Gården Skavberrud fins ikke mer, men den må vel ha vært en liten gård ikke langt fra Vesteren. Hadde Olov brukt hele Vesteren, hadde de sikkert kalt henne Olov på Vesteren. Det Olov betalte til Asleiv på Klekken, var neppe landskylda, men en bygsleavgift, for det var ikke vanlig å betale landskylda på forskott.

Asleiv er ikke noe vanlig navn, så det er rimelig at Asleiv på Klekken er identisk med en av de to andre av samme navn vi så i det første brevet, og da helst med den broren som vi gikk ut fra var død.

Det er ikke helt klart hva det er Peter vil ha fram med vitneføringa, enten er det faktum at Asleiv bygslet bort gården for fem år siden, og altså den gang var eier, eller det er at treårs-perioden var utløpet, så at Halstein eller mor hans ikke hadde rett til å sitte på gården lenger. Men i alle høve får vi vite at det er Øvregården det dreier seg om.

Neste gang vi hører om de to øresbolene er 16. mars 1389. Den dagen utsteder Sigurd biskop i Hamar (Ringerike hørte til Hamar bispedømme) et brev fra sin gård på Storøya i Tyrfjorden, hvor han forteller at Dyre Bårdsson, prest på Norderhov, hadde kommet til ham og klaget på Pål Tordsson, som holdt tilbake de to øresbolene i Øvre Vesteren. Dyre viste fram de brevene vi har nevnt for å bevise sin rett. Pål sa han hadde fått de to øresbolene fra sin svigerfar Hallvard, som hadde kjøpt dem av Erling på Vesteren, men han hadde ingen brev på dette, så biskopen dømte at prestebølet skulle ha godset dersom ikke Pål innen en viss frist kunne vise fram brev for sin rett. Alle fire brevene er heftet sammen med biskopens segl.

Det store problemet er hvilken sammenheng det er mellom de fire brevene. Det er hele tida de to øresbolene de tretter om, men hvorfor skal da for det første hufseldebolet som er nevnt i det første brevet være med for å bevise noe i det hele? Hufseldebolet svarer som sagt til 5 øresbol. Hvis nå de to øresbolene er noe presten eier fra før, kan ikke det at han også fikk

et hufseldebol beviser noe om hans rett til de to øresbolene, og dessuten ville det da være merkelig om sira Øystein valgte akkurat den dagen han fikk den nye gaven til å gi Peter på Setrang fullmakt til å ta seg av det han eide før. Hvis de to øresbolene bare er en del av hufseldebolet, er det merkelig at ikke presten gir Peter fullmakt til å ta seg av resten også. Det kan være fordi denne delen var utskilt, men en gård på 2 øresbol er på den andre sida svært liten; 4 øresbol er regnet for minste halvgård, mindre gårder fikk nedslag i skatten. En gård på 2 øresbol skulle bare ha noe sånt som et par kuer. Det er fullt mulig at de to øresbolene har vært en del av hufseldebolet, men det at ingen ting blir sagt om det kan få en til å undres på om hufseldebolet og de to øresbolene skulle være det samme. Og det er mulig å gi en forklaring på dette.

De øresbolene vi vanlig finner på Østlandet, henger sammen med den såkalte forngilde mynten, den som var gangbar like før 1300. Seinere var mynten dårligere, tidligere hadde den vært bedre. Den forngilde mynten inneholdt bare en tredjepart sølv, før hadde det vært mere sølv i pengene, seinere fortsatte inflasjonen, og mynten ble til sist ingenting verd. Men et øresbol er naturligvis bare en lettvin regneenhet, så mye jord jordeieren fikk 1 øre eller tilsvarende kvanta varer i landskyld av. Vi har alt støtt på en landskyldenhet som må være eldre enn 1300, hufseldebolet, og som vi så, ble det regnet for 5 øresbol i stedet for 6, som vi skulle vente etter prisen, det vil si at leilendingen har tvilholdt på en gammel takst, og sannsynligvis betalt i penger eller andre varer da prisen på smør gikk opp, slik at han på 1300-tallet ikke betalte en hel hufselde. Men i enkelte deler av landet finner vi rester etter en eldre øresbolinndeling, basert på en øre som var mer verd enn den forngilde, og som derfor ga en landskyld som var høyere enn et vanlig «forngildt» øresbol ga. Et slikt øresbol finner vi på Hadeland, og det blir derfor i gamle brev kalt et «hadske» øresbol. Vel salg lå prisen på et «hadske» øresbol jamt over 150 prosent høyere enn prisen på et vanlig øresbol. Omtrent samme prisen finner vi på sn liten del av Enger i Haug, som ble solgt i 1338. Det tyder på at dette øresbolet også har vært kjent i Haug, og hvis Øvre Vesteren var delt i slike øresbol, skulle vi vente at landskylda lå halvannen

gang over landskylda av et vanlig øresbol. Landskylda av 2 «hadske» øresbol skulle da være 5 forngilde ører, altså akkurat samme skyld som av et hufseldebol. Dersom denne hypotesen er riktig, blir det ingen vanskelighet med sammenhengen mellom de fire brevene. Men mer enn en hypotese kan det ikke bli.

De vanskelighetene sira Dyre på Norderhov hadde med Vesteren er typiske for den forvirring som fulgte med presten. Gamle folk som hadde greie på forholdene døde, mange gårder ble liggende helt øde, og ingen betalte så mye i landskyld som de hadde gjort før. En ny leilending måtte gjøre avtale med hver enkelt eier, og han prøvde sjølsagt å få landhkylda så langt ned som mulig. De gamle øresbolene svarte ikke lenger til noen realitet. På en eller annen måte har så enten Erling på Vesteren, eller Hallvard, eller til og med Pål sjø, greid å holde landskylda tilbake i mange år. Sira Øystein døde visst i pesten, for i 1352 er det en ny prest, Jon, og i 1356 enda en, Torstein. I 1366 er så Dyre prest der, han hadde før vært i Hole. Det har sikkert ikke vært så lett å få alt inn i ordnede former igjen under så mye skifting.

Neste gang vi hører om Øvre Vesteren er 26. september 1428. Den dagen var to lagrettemenn på Ringerike på «Nordgarden Rå i Norderhov» (d. v. s. den nåværende Rå, noen «Sørgard» fins ikke nå, men det var nok Øderå som ble kalt så før den fikk sitt nåværende navn. Øderå lå under Mo til langt ned mot vår tid), der Sigurd Sveinsdotter, «frisk på samvitet, men syk på legemet» gjorde sitt testamente. Hun ga sira Gudbrand Asulvsson, prest på Norderhov, et øresbol i Øåregarden Vesteren i Vangsbygda på Ringerike, for sin og sin mann, Harald Guttormssons sjeler.

I 1528 var det stadig to Vesteren-gårder, og brukerne het Olav og Gjest, men vi vet ikke hvem av de to som satt på Øvregarden. I jorboka over prestebolens eiendommer i 1577 får vi vite at Norderhov prestebol eide 15 lispund malt (138,9 kg) landskyld i gården. Først i 1647 får vi vite at hele gården var på 36 lispund, og at de andre 21 lispundene var privateiendom. Presten var mesteier og bestemte derfor både hvem som skulle få byggle gården og tok byggesavgiftene. Litt av privatgodset hører vi om alt i 1615, da eier Ola Hønen i Norderhov 15 lispund malt, altså like mye som presten,

men i slike tilfelle, når to eide like mye i en gård, skulle den som var av høyere stand alltid ta bygselen. I 1624 har ikke Ola dette godset lenger, og det har ikke vært råd å finne det andre steder heller. Sannsynligvis har det gått over til en sagbrukseier ved Hønefossen, for de begynte nettopp på denne tida å kjøpe jordegods. Kanskje har han bare pantsatt godset. Han døde i 1626, og vi vet ikke nøyaktig hvor mange arvinger han hadde. I 1647 hadde Truls Torgersen på Bragernes 10 lispund, og magister Kjell på Ullensaker 5. Dessuten eide Klaus Pedersen på Bragernes 6 lispund korn, som etter matrikkelen av 1670 er en «steint og reint plass, Korsdalen». Det er derfor mulig at denne skylda er forholdsvis ny, lagt på en gammel ødegård under Vesteren. Det samme tyder det på når landskylda blir betalt i korn, ikke i malt som er resten av gården. Disse Bragernesfolkene er sagbrukseiere, og de solgte og kjøpte jorda tmemelig ofte. De 10 lispundene tilhørte således i 1650 Claus Trondsen på Bragernes, i 1660 den forrige brukeren, men i 1670 den store jordegodsieieren Jørgen Phillipen i Cristiania. Mag. Kjells gods gikk gjennom forskjellige hender til det i 1570 hadde havnet hos oberst Brocksdorff. De 6 lispundene eide Klaus Pedersens enke ennå i 1660, men i 1670 hadde de havnet hos Mette, enke etter Johan Schnell på Bjørke i Hole. Fra da av kan jordegodset følges hos Lagesen.

Om brukerne på Øvre Vesteren på 1660-tallet vet vi lite. Fra 1612 til et stykke inn i 1630-åra het brukeren Kristoffer. Initialene i seglet hans er C. G., så faren het vel noe på G., men mer vet vi ikke om ham. Etter ham kom Anders, som satt på gården til like før 1660, da ble den enkesete far Anne Matsdotter, enke etter to prester på Norderhov. I jordeboka fra 1652 blir det sagt at Anders Vesteren bruker et england, kalt Klette, under gården, og i matrikkelen av 1670 bruker Anders Jørgensen Toen et england av samme navn. Det er mulig at dette kan tydes slik at Anders Jørgensen Toen, som kom til Toen i 1660, er den samme som Anders Vesteren, som måtte flytte for presteenka. Anders Toen eide litt av englandet sjøl, men ellers ingenting i Toen.

De 15 lispund malt som Norderhovspresten fikk i landskyld av Øvre Vesteren fra 1577 og utover svarer altså til det godset prestebolet hadde fått i mellomalderen. Men vi kan ikke

si med full sikkerhet om det er fullt samsvar mellom de to pluss ett øresbol presten fikk og landskylda i 1577, for det kan godt være at prestebolet har eid mere enn tre øresbol, vi har ingen garanti for at vi har bevart alle eldre brev om Vesteren. Prestebolet eide en hel del andr jordparter også i 1577, men vi har ingen brev som viser hvordan presten har fått de fleste av dem. Det eneste vi kan si, er at presten rimeligvis ikke har fått noe nytt gods etter reformasjonen, slik at landskylda i alle fall var 15 lispund alt i 1537.

Hvis ikke bare de to øresbolene, men også det tredje fra 1428 er «hadske» øresbol, må landskylda før Mannedauen ha vært 7½ øre forngild av de tre hadske øresbolene. Etter prisene de ngangen svarer det til 25 lispund malt. Hvis derfor landskylda i 1577 bare svarte til den eiendommen som brevene forteller at presten fikk i 1345 og 1428, har landskylda minket med 40 prosent. Det er forholdsvis liten nedgang, vanligvis har landskylda gått ned mye mer. Det kan altså tyde på at presten har eid mer enn tre hadske øresbol i Vesteren, men at hjemmelsbrevene for resten er blitt borte. En annen ting tyder på det samme. Hvis vi ser bort fra de 6 lispund korn, som trolig er landskylda av en ødegård som først seinere er gått inn i Vesteren, så eide presten akkurat halvparten av gården. De andre 15 lispund var bondegods. Det er ikke sikkert, men det er rimelig, at landskylda av bondegodset har minket i samme grad når det gjelder samme gården, d. v. s. at presten virkelig har eid så mye som svarte til halvparten av de øresbolene Øvre Vesteren var taksert til før Mannedauen. Men hvis presten bare eide 3 hadske øresbol eller 15 forngilde øresbol (2½ x 6), og det er urimelig lite, for to markebol, d. v. s. 16 øresbol, var regnet som minste fullgård i gammelnorsk tid, og det er lite trolig at Øvre Vesteren ikke har vært fullgård før 1350 når den var det etter 1500. Vi kan derfor gå ut fra at presten eide mer i gården enn de tre hadske øresbolene vi har kjennskap til.

III.

Om Søre eller Nedre Vesteren vet kildene mindre. I den jordeboka over gods som tilhørte kirker i Oslo bispedømme som biskop Øystein fikk laget omkring år 1400 heter det at kona til «Audun hvat» ga 2 øresbol i «Væstrin a Rin-

TO GAMLE KALLER

Skissebokblad fra landeveien ved Breien gård.

gariki» til et alter i Hallvardskirken i Oslo. Denne mannen kjenner vi fra et brev skrevet i Oslo 1335, så godset må være gitt etter den tid, kanskje omkring 1350. Vi vet at det gjelder Søre Vesteren fordi godset tilhørte samme kirke ennå 250 år seinere.

I et brev skrevet på Jevnaker 24. mars 1443, om arveskifte etter Ase Ivarsdotter, blir det bestemt at hennes gjenlevende mann, Orm Einarsson på Oren på Hadeland, skal beholde 2 øresbol i Sør-garden Vesteren i Haugs sokn på Ringerike for sin levetid, men deretter skal godset falle tilbake under reft ættlegg, Ases brorsønn Tord Haraldsson eller hans arvinger. I 1471 blir to øresbol i Søre Vesteren gitt til Verne kloster, og det samme blir gjentatt i 1490 og 1509. Disse brevene er ikke bevart, men bare kjent fra et register over arkivene etter forskjellige klostre som ble tatt opp på Akershus i 1622. Referatene er ofte korte og mangelfulle, så det er ikke helt sikkert om hvert av de tre brevene gjelder nye gaver eller bare stadfester samme gaven. Vi kan derfor ikke si sikkert om Verne kloster hadde fått 6 eller bare 2 øresbol i alt.

På 1500-tallet og seinere var hele Søre Vesteren offentlig gods. Presten på Norderhov eide mest, 15 lispund i 1577. I 1580 foretok han et makeskifte med kannikene i Oslo for å få gården Nedre Norderhov, en gård som etterpå ble slått sammen med den opphavelige prestegården, Nordre eller Øvre Norderhov. Til vederlag ga han kannikene bl. a. 5 lispund i Søre Vesteren, og ble altså sittende igjen med 10 lispund. Han hadde likevel bygselretten i behold, fordi han eide mer enn noen annen enkelteier. I jordeboka over Oslo kapitels gods i 1995 finner vi igjen den bortbyttede delen som «Commungods». Inntektene tilfalt Jacob Wolf, som før hadde vært rektor i Oslo. En annen part i Søre Vesteren, på 5 lispund rug, lå til det kanoniet som kantoren i Oslo hadde inntektene av, og det svarer til de to øresbolene i biskop Øysteins jordebok. Derimot eide ikke Verne kloster noen del i Vesteren, merkelig nok. Klosteret hadde andre jordepartar på Ringerike, bl. a. Borger, som vi finner både i registeret over klosterets gamle brev og i jordebøkene fra 1660-tallet. Resten av Søre Vesteren tilhørte nemlig i 1595 og seinere et annet alter i Hallvardskirken, Maria Magdalenas alter, og den parten var også på 5 lispund. Inntektene gikk

i 1595 til en «Siffure Pedersen» borgermester i Odense, seinere til forskjellige andre embedsmenn. Dette alteret eksisterte også i 1400, og eide bl. a. en del av Hov i Ullerål, men ikke noe i Vesteren den gangen. Denne delen må derfor svare til det godset Verne kloster fikk, og det er vel kommet til alteret ved et makeskifte vi ellers ikke har noe kjennskap til.

Hele gården fortsatte å være offentlig gods til etter 1660, og de forskjellige småpartene ble hele tiden brukt til avlønning av forskjellige kirkelige og verdslige embetsmenn.

Søre Vesteren var halvgård, men den hadde bruker alt i 1528, og har derfor neppe noen-sinne ligget øde gjennom et lengre tidsrom. Den samlede landskyld på 1600-tallet var altså 25 lispund. Hvor mange øresbol gården var på i mellomalderen vet vi ikke. Heller ikke kan vi si sikkert om denne gården også ble regnet i «hadske» øresbol, men det er en ting som tyder på at den ble det. Til de to øresbolene som er nevnt i biskop Øysteins jordebok svarer en landskyld av 5 lispund i 1595 og seinere. Nå skulle landskylda av to øresbol før 1350 være ikke fullt 7 lispund malt, og da blir nedgangen til 5 lispund urimelig liten. Nå kan det nok hende at alteret har fått gods i Vesteren etter 1400, men nå er det så med dette alteret, St. Hallvards alter, at det visst alltid har hatt nok så lite gods, og på 1500-tallet ble godset fra det og en hel del andre småaltere samlet i den såkalte «Portio Choralium», korguttens del, som ble brukt til å underholde de korguttene som skulle synges i domkirken. Dette ser derfor ut til å tyde på, at Hallvardsalteret ikke har hatt noen større tilvekst etter 1400, og da blir det mest rimelig å tro at de to øresbolene virkelig svarer helt ut til de 5 lispundene i seinere tid. Hvis det var to «hadske» øresbol, ville landskylda på 1300-tallet bli 5 forngilde øre, som er prisen på 17½ lispund malt. En nedgang fra nesten 18 til 5 lispund ville svare mer til det vi venter. Den kan sammenliknes med nedgangen på den delen av Hov som er nevnt ovenfor. Den landskylda gikk egentlig av en gård som het Aker, men den ble øde etter Mannedauden og lagt inn under Hov. Godset ble gitt i 1316 av biskop Helge av Oslo, og han oppgir ikke øresbolene, men den landskylda som gikk av godset, 3 hefselder smør og 1 pund (d. v. s. skippund) malt. Skippundet var på 20 lispund. Et hefselde kostet da det samme som

1 skippund mat, d. v. s. biskopen ga en landskyld som svarte til 4 skippund eller 80 lispund malt. De 80 lispund var i 1595 skrumpet inn til 5, d. v. s. landskylda var gått ned til litt over 6 prosent. Slik gikk det med gårder som ble liggende øde, og det enda denne gården ikke kan ha ligget så svært avsides, siden den gikk inn i Hov.

Brukerne på denne Vesteren-gården skiftet oftere enn på den andre, og etter navnene ser det ikke ut til at det har vært samme ætta som har sittet på gården heller. I 1560 het brukeren Mons, 1612—15 Hans, 1615—17 Anders, 1618—26 Jon, 1627 til ut i 1620-åra Per, deretter til 1648 Storland, og fra 1648 til etter 1666 Ola Sjurdsen, som var 41 år i 1666 og hadde en sønn Sjurd som var 4 år.

IV.

Som en motsetning til disse to gårdene, som begge er kjent fra gamle brev, og som ble offentlig gods temmelig tidlig, skal vi se på en gård vi vet var gammel ættegård, og det til og med sjøleiergård, på 1600-tallet, nemlig Hønen i Ullerål. Denne gården er i det hele ikke kjent fra mellomalderen, men det er en vin-gård, som Vesteren, og sikkert like gammel som den. Siden både Hønen i Ullerål og Hønen i Norderhov er grannegårder til gamle hov, er det kanskje rimelig at navnet Hønen har noe med gammel gudedyrking å gjøre, men noen tilfredsstillende forklaring på navnet er ikke gitt ennå.

Hønen var på 1600-tallet på 31½ lispund korn i landskyld, og dertil kom ødegården Holt (på Holttangen) som ble brukt under Hønen, den var på 5 lispund. I 1612 eide Auden Hønen 20 lispund i Hønen og hele Holt, og likeens i 1615, og da får vi dessuten vite at Simen Hønen, på samme gården, eide 1½ lispund i den. Begge hadde en del annet jordegods også, Auden i Løken og i Hallum, Simen i Frøyhov i Hole. Alt i 11594 kan jordeboka fortelle at Auden hadde sag i Hønenfossen, og da nesten alle bondesager måtte nedlegges i 1617 fordi det da ble bestemt at bare de som hadde saga på sin egen grunn og tommer fra sin egen skog kunne fortsette, ble Hønen-saga stående. Fra ca. 1623 er det Simen alene som betaler skatt, så Auden døde vel på den tida. I 1624 står han oppført som eier av Holt og 20 lispund

i Hønen, dessuten eier han småparter i Hallum, Nordby, Bjørke (i Hole), Løken og et par gårder i andre bygder. Det kan tenkes at han har fått fatt i disse siste ved makeskifte med de Bragernes-folkene som nettopp i disse åra begynte å sette opp sager i Hønefossen, for etter loven måtte de eie den grunnen saga sto på, og på nordsida av fossen eide folkene på Hønen alt, så det var fra dem de måtte kjøpe tomter. Hele Sørsida eide kongen, så der var det ikke så lett å få tak i grunn.

I 1624 eide Ola Hønen i Norderhov 4 settinger korn i Hønen i Ullerål, og Pål Løken 3 settinger. De regnet 12 settinger på 5 lispund (setting var et mål, ikke vekt), så det var ikke store greiene. Hvem som eide resten av landskylda i Hønen i 1615 og 1624 vet vi ikke. I 1615 mangler vi 10 lispund eller 24 settinger korn, i 1624 omtrent 21 settinger. Det er greit nok at Simen har overtatt det godset Auden hadde i 1615, men det er ikke godt å vite hvor han har gjort av de 1½ lispund han eide i 1615. Men det er i alle fall rimelig å gjette på at det som mangler, tilhørte folk fra andre bygder, enda det ikke har vært råd å finne det noen steder. I 1626 eide i alle tilfelle Simen 2½ lispund til i Hønen, og noe av det har han kanskje fått etter Ola Hønen i Norderhov, som døde det året. I 1629 og videre utover er dette godset borte igjen, men i 1637—38 får Jon Simensen Hønen og Torstein rbor hans bot for ikke å ha betalt odelsskatt av en del de eide i Hønen, så det er mulig at det er denne vesle parten de har forsøkt å lure unna. Når Simen Hønen døde, er ikke helt sikkert, men i 1636 i alle fall ser det ut til at sønnen Jon har overtatt. Men ennå i 1642 står Simens enke Anne Hønen i skattemanntallet som bruker. Gården er delt mellom arvingene, i 1642 eier Live Hønen, vel datter av Simen, hele Holt, Jon eier 21½ lispund, og Gunnar Andersen Klekken 5½ setting. Det samme eier Jon helt fram til 1670, og fra 1647 til 1660 eier han også Holt, men den er i 1670 gått over til Mette, enke etter Johan Schnell, på Bjørke i Hole. I 1647 har Gunnar Klekken fått fatt i 4½ setting til, men fra 1660 er det Hans Lauritsen på Bragernes som eier hele resten av Hønen, nemlig 10 lispund. Det gikk etterhvert ut med Hønen-ætta, og både gården og saga gikk over til andre, men om dette finner en opplysninger hos Lagesen.

Jon Simensen Hønen var 60 år i 1666 og må altså være født omkring 1606. (Han var likeens 60 år etter folketellinga i 1664, så oppgavene er ikke helt å stole på). Det er altså klart at han var sønn til den forrige bruker, Simen, som vel da var født omkring 1580 eller noe før. Jon Simensen hadde i 1666 sønnene Ola, Auden og Simen, henholdsvis 14, 13 og 8 år gamle. Det var vanlig å oppkalle en manns far først, så når sønnen Simen er yngst, tyder det på at han har hatt en eldre bror som er død. Jeg har ikke funnet noen kilde som direkte sier at Simen Hønen var sønn til Auden, som satt på gården både sammen med ham og før ham. Men siden Simen arver alt hans gods, er det temmelig sikkert at Simen var sønn til Auden. Den eneste andre mulige tolkning er at Simen var gift med Audens (eneste) datter. Audens far het Torger, det vet vi av et referat av hans hjemmelsbrev om Hønen som viser at «Auden Torgersen» eide Hønen og derfor hadde rett til å ha sag på gården sin. Han blir nevnt første gang i ei jordebok fra 1594, hvor det sies at «Auden Hønenfossen» betaler sagskatt (derfor navnet). Er han far til Simen, må han være født ikke seinere enn 1550. I 1560 het brukeren på Hønen Torger, så det er tydeligvis Audens far. Auden er også nevnt en gang i samband med en rettssak i 1578: I lagmannen i Oslo, Nils Stubs optegnelser fra Oslo lagting for det året står det under 27. juni: «Tord Horneyd» på Eiker tiltalte Auden Torgersen og Jon Tormodsens arvinger for et halvt pund (10 lis-pund) skyld i Hønen. Lagmannen dømte at «fornevnte arvinger» skulle heretter som før nyte fritt samme halve pounds skyld etter sine beviser, inntil Tord kan føre odelsvitner på at forholdet er annerledes. Det er tydelig at Auden var en av Jon Tormodsens arvinger, og at denne eide det halve pundet før. Hvilket samband det var mellom dem og Tord Horneid er det foreløpig ikke mulig å si. Men det ser ut til at det er fra Jon Tormodsens navnet Jon er kommet inn i ætta. Det er mulig, men slett ikke sikkert, at Auden var hans sønn.

I 1528 het brukeren på Hønen Engebret. Siden hans navn ikke kommer igjen i ætta, er det vel trolig at Auden ikke var hans sønn. Lenger tilbake kommer vi ikke med det materialet vi har.

Hvor store var nå disse gårdene? Det kan vi få et visst inntrykk av gjennom Landkommisjonens jordbøker i 1661, for der blir oppgitt, ikke bare landskyld og eier på de forskjellige gårdene, men også utsed og krøtterhold. Om Øvre Vesteren heter det at utseden var 12 tønner blandkorn. Tønna var på 145,8 liter. Om buskapen på gården blir det ikke sagt noe, vel fordi presteenka hadde nedslag i skatten i alle tilfelle. Om utseden av rug, hvete og erter sier aldri jordboka noe, men det var nok ikke særlig mye, for i tiende betalte brukeren bare et par setting (det gikk 18 setting på tønna) av hvert.

Ola på Nedre Vesteren sådde fire og en halv tønne blandkorn og hadde 1 hest, 5 kyr, 2 ungdyr og 8 sauer. Jon Hønen sådde 8 tønner blandkorn. Om buskapen blir det ikke sagt noe. Så store greiene var det altså ikke, særlig når en tenker på at de vanligvis fikk bare 4 fold. Nå må en nok regne med at alt dette er minimumsoppgaver, for bøndene visste godt at oppgavene skulle være skattegrunnlag, og særlig må en regne at de har greid å lure unna en god del av det de sådde av rug, for det ble sådd i bråter, og var ikke så lett å kontrollere. Men det var ikke så store rikdommen de fikk ut av det når en storgård som Søre Setrang hadde en utsed på 13 tønner og holdt 4 hester, 12 kyr, 8 ungdyr og 10 sauer.

(Kilder: Diplomatarium Norvegicum, bd. IV, nr. 291-92, 297, 561, 934; Akershusregisteret av 1622, nr. 692-94; Olso og Hamar bispedømmes jordbok 1574-77, s. 193, Norske lensrekneskapsbøker II, s. 47, 52-53, Norske Regnskaber og Jordbøger fra det 16de Aarh. IV, s. 147-48; Nils Stubs Optegnelsesbøger fra Osia Lagthng 1572-80; utrykte jordbøker for Akershus len fra 1577 til 1661, Odelsjordbøker for hele Østlandet 1615 og 1624, Oslo kapitels jordbøker for 1595 og 1618, Futregnskaper for Ringerike 1612-61, alle skattemanntal fra 1612-1629 og 1642, 1647-50, diverse brev om sagbrukene på Ringerike, folketellingene 1664-66, alt i Riksarkivet. Kilder som ikke er brukt, men som kanskje vil kunne gi noen flere opplysninger: Tingbøkene for Ringerike og Hallingdal fra 1652 framover).

Lørdagsstemning

Bygda er så vakker i sin vinterdrakt. Snøen har skapt framkomst-vanskeligheter den siste tia.

Vesle Lars har hjulpet meg og skuffa snøen fra veiene. Han gir «Pluto»-lua et puff bak i nakken, tørker seg over panna med håndba-

oppetter veiene går gjerne et par karer etter, og snakker blidt og høymeldt.

Ut på ettermiddagen står gårdshunden ved hushjørnet og lytter — den tar noen sprang mot stalldøra — så tilbake til hushjørnet. Nå kommer ungene raskt borte i løypa. «Mor!»

Egge gård, Ask.

ken, idet han sier: «Det vart jammen store snøbraut, han far vil vel undres på hvem som har måka her».

Nå har det igjen gått ei uke, med karfolka på skauen. Men i dag er det lørdag, og nå klinger det i hestebjeller. Det er en hyggelig stemning i lufta. Når to hester kommer i følge

roper de, «nå hører vi bjella vår, han far kommer nå!»

Jeg springer snøkt inn i fjøset og stenger att, så slipper jeg å gå ut igjen. Jeg mjølkea litt tidlig i kveld for å være ferdig til Gunner kom.

Barna spenner av seg skiene og setter dem

oppetter veggen, børster av seg snøen, rister votter og går inn. De er raskere i kveld enn ellers til å få av seg. I grunnen litt flinkere til å henge tøyet på plass også, enn de andre kveldene i uka. Sjøl henger jeg kjeledressen på knaggen, får på meg en stakk og rent forklær. Gløtter litt i speilet og tar et tak i håret med kammen. Unga tørker seg i fjeset med håndklær-snippen.

Og nå svinger far opp i gården, begge de små bort til vinduet, samtidig som det synger i radio: «Nå kommer barnetimen!»

Det går en stund, så hører vi Peik's gledesbjeff, idet den lekende hopper rundt far når han går inn. (Med sekken hengende på ene skuldra, og stivtæla tømmer og bogringer i handa).

«God dag,» sier far idet han kommer inn. «Nå, åssen står til her?» «Takk, bare bra. På-skauen da, har det vøri kaldt?» «A ja, en må stå hardt i for å hølde varmen, men verst er det å få i seg de tæla brødskivene.»

Lars og Marit forlater radioen for å hilse på far. Vesle Lars har hoppa fire meter i havnehagabakken, og Marit står undarennet uten å stupe. Det lå dem mest på hjerte.

Når vindjakka er hengt over stolryggen ved ovnen, og støvla bytta med tøfler, da er turen

kommet til suppe, kjøtt og flesk, som er lørdagstradisjon, så lenge han er i skauen. Nå er vi alle samla, og det blir riktig et festmåltid.

Så blir det sengetid for ungene, men en ekstra kosetund på fars fang må bevilges i kveld, før de sier godnatt og puttes i seng.

Gunner går for å vaske seg og få av seg skjegget, som er en uke gammelt. Jeg går ut på kjøkkenet. Jeg sukker for meg selv, det er ikke så ryddig lenger, men pytt, det er råd med det. Kaffen kommer over på plata — og oppvaska går som en røyk, mens jeg nynner: «Kan du se at våren kommer». Ja, for den må da komme i år også, tenker jeg.

En stund etter sitter vi med kaffe og fersk gjærbakst. Ukens høydepunkt. Nå får vi ro til å snakke om løst og fast. Radioen stenger vi. Programmet forstyrrer. Vi vil ikke ødelegge hyggestunden med bråk og moderne kriminalitet.

Stillheten brytes bare av og til av frosten som knaker i veggene, og den sprakende peisvarmen. Det står til oss sjøl, og lage en slik hyggestund — og føre den rette ånd inn i hjemmet. Så sier vi bare: «Fredens stille sus, står av bondens hus.»

«Bondekona»

Litt om den gamle fylkesskolen på Ask

Flattum.

For ca. 30 år siden holdt fylkesskolen til på det gamle Flattum, tilhørende Ask gods, like i nærheten av Ask kapell.

Bygningen som opprinnelig bare var på 1 etasje, ble påbygget en etasje for å tjene formålet.

De lokale forhold var, sammenlignet med den nye og flotte Ringerikes folkehøgskole som jo er en fortsettelse av skolen på Flattum, temmelig primitive.

Men så utrolig hjemmekoselig som det var på Flattum. Ja vi hadde følelsen av et virkelig hjem, både inne og ute i samvær med elevflokkene og de snille og koselige lærere og lærerinner.

Lærer *Plau* som var bestyrer, hadde en egen evne til å holde en god og kameratslig tone mellom elever og lærere.

De to lærerinner, frk. *Kjersti Kleppen*, senere fru Lundstad, og frk. *Siljubergsåsen* var veldig avholdte av alle for sin likefremme måte å omgås elevene på.

Plau hadde vel det meste av den teoretiske undervisning, men hadde også sløyd for guttene, som alle var begeistret over det de lærte, og tiden gikk med liv og lyst.

Frk. *Kleppen* som underviste i søm, strikking og annet håndarbeide, ble av jentene omfattet med største interesse. Veldig flink som hun var — alltid søt og blid, var det ikke rart at

vi gledet oss til disse timer, som heller aldri ble for lange.

Frk. *Siljubergsåsen* som foresto matstell og undervisning i husarbeide, forsto å lære oss å lage mat, av stor betydning for unge jenter senere hen i livet. Hyggelig og søt som hun var, tenker vi ofte på henne med kjærlighet.

Når *Plau* besteg katetret og i en særdeles alvorlig tone holdt forelesning over *Nervus Vagus* og *Nervus Sympaticus*, ble det litt fnising blant elevene, men ikke verre enn det kom som en ekstra spiss på det alvorlige emne.

Skolen var besøkt til trengsel av elever fra hele Ringerike og ble omfattet med stor interesse av foreldre. Skolen fylte et savn og et stille krav, så de unge kunne fortsette å få undervisning når de forlot folkeskolen.

Dengang var det også temmelig stille og ingen fornøyelser for ungdommen utover bygdene, og når det så ble laget til fest med underholdning og foreldre og pårørende var innbudt, var det stuvende fullt hus på det gamle Flattum.

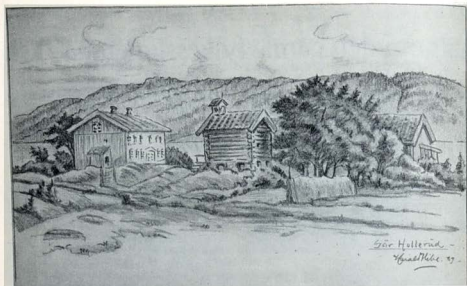
God underholdning var det alltid. Sang og musikk. Leik og deklamering av elevene selv. Ja til og med skuespill, også framført av elevene selv.

Når så kaffen kom med massevis av kaker og endog bløtkaker, fikk alle en hyggelig prat og en stund som det ble satt stor pris på.

Til slutt fikk alle svinge seg i dansen, og under musikkens toner hvirvlet gamle og unge rundt så det knaket faretruende i det gamle hus.

Når festen ble avblåst gikk sikkert alle hjem med et virkelig kjært og godt minne rikere.

Vi to som sitter og prater om gamle skoledager på Flattum, fikk lyst til å sende herr Vibe dette brev, om det kunne opptas i Ringeriksheftet, hvor De er redaktør. De holdt jo i den tid selv foredrag om stilarter, dekorativ kunst og fargelære som vi også har hatt megen glede av siden.

Sør-Hollerud

Søndre Hollerud — en av Tyristrands største jord- og skogeiendommer — har en stor og gammel bebyggelse.

Den ruvende hovedbygning har det karakteristiske preg — som nesten alle Østlandets bygninger hadde fra omkring 1820 årene og framover til tiden omkring 80-åra.

Disse trauste bygninger var enkle og ukunstlede — fasadene var alltid symmetriske, med en dobbeltdør midt på som hovedinngang. Vindusåpningene var alltid symmetrisk anbragte og hadde et godt forhold til veggflaten. I begynnelsen var det alltid en smårutet, hjemmekoselig oppdeling, senere ble vinduene oppdelt i færre ruter, men aldri i store speilglass «à la butikk».

Var det opplattede hus, ble disse gjerne kledd med et grovt, stående, vakkert panel.

Innvendig var det gjerne store rom, men dekorativ utsmykning i større stil var det ikke.

Kanskje var tidene slike at økonomien ikke tillot det.

Disse meget pene og norsk-pregede hus fikk en grusom avløsning i den såkalte «Schweizerstil». Av fagfolk helst betegnet som «Snekkerstil».

Jernbanen tillegges skylden, for ettersom jernveien snodde seg oppover bygdene, kom stasjonsbygningene, som alle var utstyrt inntil overlesselse med «utsveifninger» — hvor det var mulig å anbringe disse. Heldigvis begynner de å forsvinne på bygdene — og i byene og deres nærhet er de omtrent utryddet, for der dominerte villaene i denne «snekkerstil».

— — —

I dag er det neppe noen som er begeistret for denne «snekkerstilen» — og det betyr også noe.

Referat fra Hole herredsstyre

2. februar 1863

Skrevet i form av brev fra Ole Alfsen Hurum til farbroren Haagen Hurum, «Gamleklokkeren» i Hole. Gårdbruker Ole E. Hurum på Vestigården. Hårom er sønnesønn av referenten.

Møtet holdtes på Libakke, som den gangen eides og dreves av enken Karen Nilsdatter. I et skrift som ble utgitt på Røyse i høst «Ordførere i Hole 1837 - 1956» er såvel Libakke gård som Karen Nilsdatter nevnt, og en tar fra dette skriftet dette:

Det var ikke rare greiene den gangen! (Herredstyrets møtesal). Var lokalet på Libakke så tarvelig? Absolutt ikke. I den store hovedbygningen på Libakke, hvor alle kommunale møter ble holdt gjennom hele forrige århundrede, var møtesalen stor og romslig. Den ble gjennom samme tidsrom brukt til tingstue. Den store hovedbygningen på Libakke ble etter tradisjonen ferdig i 1833, og det er sagt at det var kona på gården som foresto bygget. Hun het Karen Nilsdatter og var født på nabogården Mo. Hun ble gift med eieren av Libakke, Ole Larsen, og det fortelles at han var fadder til sin tilkommende hustru.

Karen var en meget energisk dame. «Kars Kari» er ringeriksuttrykk for slike kvinner. Sværlemmede kvinner blir kalt «El Broto».

Det dreves gjestgiveri på Libakke. Det var landhandleri med brennevin og ølsalg der. Karen ble enke i 1854.

Møtet 2. februar 1863:

Viseordfører Ole Moe erklærte møtet satt og opplyste at ordfører Sundt f. t. er på Stortinget. Til behandling forelå som sak nr. I om skolene. Ordføreren: Denne viktige sak skulle for lenge siden ha vært behandlet, men da man fra Regjeringen har ventet på tegninger så har saken, dels av den grunn, og dels på grunn av at man har søkt å innhente flest mulige opplysninger, har den blitt utsatt. Jeg har nå søkt råd og veiledning hos min bror Jørgen (Møe) og hos pastor Borch i Norderhov.

Den siste har sendt meg en tegning, og pastoren vil av all makt tilrå at det blir dobbelte skoler med to lærere, 1 seminarist og 1 hjemmegjort. Et slikt arrangement finner min bror mindre heldig. Prost Lund er etter det jeg har hørt også av samme mening. Komité-medlemmene Rytterager og Ole Alfsen synes heller ikke å ha hatt noe slikt for øye i deres her fremlagte tegninger.

Prost Lund: Jeg har talt med gamle klokker Hurum, som er en erfaren skolemann, og selv har jeg den tro som han, at to lærere i en skole snarere ville skade enn gavne. Ti jeg har den erfaring at der hvor det er to prester i en menighet blir det aldri enighet.

Ole Alfsen: Jeg har riktignok som pastoren hørt at hvor det er to prester i et sogn eller to kjerringer i en skorstein blir det ingen enighet. Men jeg kan av disse eksempler ikke finne at to lærere i en skole skulle være så frarådelig. Vi har jo eksempel fra Realskolen, hvor det både er 2 og 4 lærere. Hønefosskolen har to, og der er uengene ualminnelig flinke — de går realskolen en høy gang. Men jeg finner betenkeligheter av en annen grunn, nemlig at det under alle omstendigheter blir så meget kostbarere, og jeg vil heller ikke tenke på den ting.

Ordføreren: Med hensyn til det verv komitéen ble pålagt om å utrede spørsmålet oppførelse av felles kommunehus og skole har den i sin innstilling funnet dette frarådelig. Hermed kunne det være godt å høre prestens mening.

Prost Lund: Å blande sådanne ting sammen vil neppe la seg gjøre da Amtets skoleklasse som vi måtte ty til etter penger ikke går inn på noen innblanding med kommunehus. Det kunne være såre godt og nyttig å ha, men jeg vil fraråde fordi det ikke går an å blande skole og kommunehus sammen.

Ordføreren: Hvis formannskapet finner det rettest, må jeg bli bemyndiget til å søke amtet om å få mest mulig bidrag, og for resten må det søkes lån av Opplysningsvesenets fond med

så lang avdragstermin som mulig, så den kommende slekt som har nydt godt av ordningen, kommer til å betale noe.

Enstemmig bifalt at ordføreren søker om til oppførelse av 5 nye skolehus etter vedlagt tegning og materialfortegnelse 2 800 spesiedaler.

*Deretter avtrådte prost*en. Lund var ikke medlem av formannskapet, men møtte i den sak i egenskap av skolestyrets formann.

Sak nr. 2: Ordføreren refererte innstilling fra amtsingeniøren om oppførelse av ny bru i dalen ved Nordre Gommæs med tegning og materialfortegnelse til sum 39 ½ spd.

Ordføreren: Hva gjør vi her igjen? Vi står jo under en makt vi må respektere, og å få vridd det fra oss er det vel ingen utsikt til. Kanskje gjør vi klokest i å utsette denne saken, så det samlede representantskap kan behandle den. Enstemmig bifalt.

Derpå bud fra Mor Libakke om at middagen var ferdig. Også enstemmig vedtatt.

I denne formannskapsmiddagen på Libakke, Kyndelsmesse 1863, d. v. s. for 93 år siden, kan en dikte sek til å tro at Karen serverte fersk ribbensteik med surkål. Ribben hadde hun gjemt fra jul i kønnbingen på stabburet. Datidens husmødre hadde ikke annet kjøleskap en dette.

— — —

Dette referat er som nevnt skrevet i form av brev, og en må anta at det er det eldste

herredstyreferat fra Hole. Referenten Ole Alfsen Hurum hadde en feiende flott håndskrift. Det syner brevet. Så flott skrev han, at en kan tro at ingen nåtids Holebonde kan stå på meia med han for så vidt.

Brevet åpnes slik:

«Hurum den 6. Februar 1863.

Kjære onkel!

Siste gang jeg hadde den fornøyelse å besøke deg, vil du kanskje erindre at vi avtalte at jeg skulle komme ut til deg når vi hadde hatt hadde lyst til at høre hvordan den sak gikk, eller hvordan ufallet ble, men da vi ikke ble ferdig med sakene før enn langt på kveld, kunne jeg ikke reise til folk da, og da jeg ikke før det første får tid til å reise ut i bygda, så sender jeg dig noen ord om debatten, slik jeg hørte det. Motta min hilsen til deg og og familie fra Ole Alfsen Hurum.»

Som tegn på Ole AlfSENS flytende håndskrift kan en se, at hele navnet er skrevet sammenhengende uten at penna har vært løftet opp.

S. T. Kærkesanger H. Hurum, står det under. S. T. står for SALVO TITULO, en høflighetsform, som en så ofte ser brukt i gamle brev.

V. V.

SMÅSTUBBER

Oppe i lia mellom Sundvollen og Nes ligger Høgstaket, der budde Kristian Glasrud, e'ler Glasru'n. Han var født i 1825, og i 1848 låg han sammen med endel andre holevæinger i Malmø som soldat. Slesvig-holsteinerne hadde gjort opprør mot Danmark (Fredrik VII). Chr. Krohg har skrevet en del historier om Glasru'n, men det er nok flere når de blir samlet.

Han hadde en blomstrende fantasi og var rik på idéer. Det var teknikk, mekanikk og kjemi han puslet med. Han laget kaffesurrogat og medisiner og jeg har sett, men ikke smakt, både «kaffen» og medisinerne hos landhandleren i Kroksund. Medisinen var noe gulbrunt fluidum og kunne brukes både utvendig og innvendig.

Han var en hjelpsom og snill mann. En tid drev han med lasskjøring mellom Hole og Kristiania, det var mange som drev denne trafikken i den tiden, og turen tok tre døgn. De hvilte i Smedstad i Bærum, og lå der om natta. En annen som kjørte føringslass, hette Anders, og han var plaget av en lei hoste om vinteren. «Du Kristian, som har rå for alt, kan du si å je ska gjøra for å bli kvitt denna ekle hosten?» spurte han. Når Glasru'n skulle gi svar på slike alvorlige spørsmål, satte han handa for ansiktet og såg fjernt mellom sprikende fingrer: «Jo, du tar en pott brennvin og så tar du — —» «Nei, nei», sa Anders, «je drekker itte brennvin.» «Jaså», sa Glasru'n, «gjør du itte det, nei, nei, så ligg der og host da.»

Han dreiv også som tømmermann, og soldaten satt fremdeles i ham. Han kom da med ransel med lokk av rødt og hvitt kalveskinn, og utstyr som han skulle i felten, stikksga hang i treslir i belte som en sabel, og på brystet hang et messinghorn, det blåste han både revelje og tappenstrek på, og selvsagt mat-signal. En gang han sto med runde, sprengte kjaker og blås, spurte en om ikke dette var svært tungt. Da tok han hornet i handa og veide det. «A, det kan vel vega omkring tre merker», svarte han.

P. L.

Straks utenfor Sundvollen, der hvor Tyri-fjord hotell låg, sto ei lita stue. Der budde Andreas og Marte, to gamle sliterer. Andreas var tømmermann, og født omkring 1830. Han har fortalt om da han fridde til Marte. Det var ikke så enkelt for hundre år siden som nå. Marte hadde sagt ja, for hun likte Andreas, som var en tettvoksen, sprek kar, men hun rådde seg ikke sjøl i det stykket. Det var gubben, far hennes, som måtte samtykke, og det dro ut. Andreas hadde energi der som i annet, og ga seg ikke. En kveld satt begge partene ute på bakken og parlamenterte, men kom ingen vei. «Da spratt je opp, je», sa Andreas, «og gjorde et kast over skinnfellstånga, men da sa'n: du kan ta'a Marte, sa'n.»

P. L.

Har A. O. Vinje laget teksten

PÅ KROKKLEIVTAVLEN?

I Ringerikes Turistforenings arkiv lå dette brevet fra daværende stud. filol. Øivind Holter, og formannen i Turistforeningen vil gjerne få bragt på det rene om inskripsjonen på tavla oppe på Krokkleiva er forfattet av A. O. Vinje. Hvem kan gi svaret?

Holters brev, datert 14/10 1942, er sålydende:

RINGERIKES TURISTFORENING

v/ sekretæren.

Hønefoss.

Da jeg for tiden arbeider på Universitetsbiblioteket med en motivstudie over høgfjellet i norsk dikting, emnet for min litterære hovedoppgave til filologisk embetseksamen, er jeg så fri å vende meg til Dem for å søke hjelp i et spørsmål om Aasmund Olavsson Vinjes forhold til Krokkleiva og «Kongens utsikt».

Som De vet står det en innskrift på støtten rett over Kleivstua med denne — norske — ordlyden:

«Jeg vandred vidt paa Jorden, men sjelden
dog jeg fandt
Naturen stor og skjøn, som her paa Kleivens
kant.
Her Fjeldet Dalen favner og i dens Skjød saa
tyst
Sig vugger Tyrifjorden som Barn ved Moders
Bryst.
Ei sandt? Enhver bør se det, men Veien er saa
slem.
Giv derfor hid en Skilling, saa blir den snart
bekvem.»

I 1866 skrev A. O. Vinje et dikt med titelen «Mannen paa Krokkleivi» som lyder slik: («Dølen», 29. april 1866).

«Paa Jord eg vide vankad', og ingen Stad eg
fann

so stor og væn Naturen som her i dette Land.
Og her fraa denne Kleivi so stort eit Syn
du fær,
at knapt kring heile Landet her Maken til
det er:

her ser du Fjord og Bygdir og myrke Skogar
mest,

og Fjell du ser — sjaa Goustad, som blaanar
der i Vest.

At ymta um ein Skilling paa slikein Stad er
Skam.

Men Vegen verdt forfallen, og Folk lyt koma
fram.»

Som De vil se er det både likhet og ulikhet mellom disse to tekstene. Likheten er størst i de to første og de to siste verselinjene i hvert dikt, men reiser også tvil om identiteten av opphavsmannen. Ulikheten kommer til syne både i innhold og form av de midterste linjene. Men dette kan jo tenkes å være innskudd og omforming. Og det samme gjelder språkformen. Uviljen mot ny-norsk på denne tiden — for omlag åtti år siden — kan ha drevet innskriftmaleren og/eller hans arbeidsgiver(e) til å omsette fra Vinjes mål til dansk-norsk språkdrakt.

På Kleivstua, der jeg er godt kjent fra mange besøk, mener gamlemor at det er Vinje som har diktet den teksten som altså nå står i dansk-norsk omsetting og nokså fri omforming på støtten øverst i Krokkleiva. Personlig er jeg tilbøyelig til å tro det samme. Men jeg kan ikke oppdage noen underskrift til å styrke eller svekke denne hypotesen, enten det har vært malt noe forfatternavn eller ikke under teksten eller om det er blitt borte i årenes løp.

Men på støtten ved foten av Krokkleiva, like ved hovedporten til Sundvolden hotell, står Vinjes navn under en tekst som jeg ikke har kunnet tyde i sammenheng, men bare oppfattet enkelte ord (på dansk-norsk) av. Dette kunne tyde på at det skulle stå eller har stått Vinjes navn også under støtten på toppen ved Kleivstua.

Det ville være av interesse både for vitenskapen og for turiststrømmen å søke å bringe klarhet i dette spørsmålet. Kanskje har De personlig kjennskap til saken eller i alle fall

adgang til mulige opplysninger i årbøker og arkiver for Ringerikes Turistforening. Derved kunne vi prøve å løse problemet i fellesskap. Det er med dette håpet at jeg skriver til Dem, idet jeg takker på forhånd for elskverdig samarbeid.

Ærbødigst
ØIVIND HOLTER
(stud. filol.)

I «Dølen»s nr. 31 for 29/4 1866 står en av Vinje skrevet artikkel om «Den gamle Krokkleiv», hvori også finnes det av Holter nevnte dikt. Etter fotostat fra Universitetsbiblioteket inntas Vinjes artikkel om Krokkleiva.

«Den gamle Krokkleiv verdte snart gløymd no efter denne nye Omlegging af Vegen langs Fjorden, og dette synes mange er Synd; for den er værdt at sjaa. Den gamle Vegen til den verdte og meir og meir forfallen, so der snart verdte uframkomande for andre en den lette Fotgangaren. Nokre gode Ringerikingar hava derfor lagt seg ihop for at halda Vegjen ved like. Men daa dette vardt for myket for nokre faae Menn, so hava dei talat om dette til some Rikmenn her inne i Byen, og desse hava daa med den gamle Govmildskapen sin gjevet Penge til dette Endemaal. Ein har f. Ex. lovat femti Daler og ein annen fem Daler om Aaret. Det er og meint paa, om der skulde vera Raad til det, at byggja eit Sæterhus der på Krok-skogen, og faa ein Husmann der til at standa for eit litet Sæterstell, so den som havde Hug til at sjaa det, kunde gjera det utan at fara for langt burt.

For om mogeligst at faa fleire Penge en ved eit lite Selskap til dette med aarlige Inskot, hava desse sama Ringerikingar tenkt paa at hava ei Kasse der paa Krokkleivi, som Ferdammenn kunde leggja sin Skilling i. Paa den Tavla som Kassa er fest til, skal maalas ein Mann, som pekar paa Kassa, og der in med stend dette Verset omsett paa Tydsk og Engelsk, som Mannen liksom synes utsegja:

«Paa Jord eg vide vanka, men ingen Stad
eg fann
so stor og væn Naturen som her i dette Land.
Og her fraa denne Kleivi so rikt eit Syn
Du fær,
at knapt kring helle Landet her Maken til
det er.

Her ser Du Fjord og Bygder og myrke Skogar
mest,
og Fjell Du seer, — sjaa Gaustod, som blaanar
der i Vest.

At ymta om ein Skilling fraa slikein Stad er
Skam.

Men Vegen verdte forfallen, og Folk maa koma
fram.»

Det minner om Gunnar af Hlidarende, at der her eit Aaret var nokre Ringerikingar, som vilde til Amerika, men daa dei so kom up paa Krokkleivi, havde dei ikki Hjartelag til at fara fraa dette Landet, som dei derifraa saago for seg. Dei vende om atter som Gunnar, daa han var landlyst og komen paa Vegen og sagde, daa han snudde seg og saa helmatter:

«Fager er Lidi, so fager, at den aldri har synt seg so fager for meg. Der er gule Aakrar og nyslegne Vollar, og heimatter vil eg og aldri fara der ifraa.» Det vardt hans Bane, store tankefulle Gunnar. Vi maa tru, at det gjekk desse Ringerikingar betre for dei ikki kunde skiljas med si Krokkleiv og det fagre Landet, dei saago derifraa.»

Hvis det blir bragt på det rene at det er Vinje som har skrevet diktet, så ville sikkert mange stemme for at Vinjes egne ord kommer på Krokkleivtavla, og kanskje kunne det også høve at hans bilde kom der.

Det er en mulighet for at Vinje har oversatt til norsk den danske teksten som står på tavla. Enkelte ord i verset kan tyde på det, men en må merke seg at det nynorske språket dengangen — i 1866 — ikke var så stabilisert med omsyn til rettskrivninga.

Av ringerikingar som ga bidrag til Kleivveiens vedlikehold må i første rekke nevnes Ivar Rytterager, f. 1818, d. 1898. Han var født på Storøya, ble examinatus juris og kgl. fullmektig. I Lagesens verk «Ringerikske Slekter» bind I, står det på side 184:

«En vennesøl, særlig for sport sterkt interessert mann, som tok seg ivrig av vedlikeholdet av Krokkleiva, hvor han fikk den bekjente «Mannen med børsa» til innsamling av penger i nevnte øyemed. I besittelse av kunstneriske anlegg som komponist og musiker.»

Rytterager omgikkles meget med datidens kunstnere og skjønnånder, så det er meget sannsynlig at han om den sak snakket med Vinje.

Av rikfolk i byen som ga penger til Kroklevveien må i første rekke nevnes forretningsmannen Peter Petersen (1821—1896). Petersens bestemor var 1770 innvandret fra Slesvig, og hennes energi hadde han i arv. Petersen grunnla det senere så kjente Nydalens Compagni, og han ble en meget rik mann. Han gikk alltid så stilig kledd, og ble som den kjente skikkelse han var kalt «Peter Nydelig». Han bygget Gausdal Høyfjellssanatorium og han førte opp Victoria Terrasse i Oslo. I smieverk på dørene der i kompleksset står ennå hans insignatør «P. P.» Han hadde mange store planer, blant annet ivret han for anlegg av et stort hotell på Kongens utsikt. Fra 1874 var han generalkonsul for Østerrike og Ungarn, og i en årrekke formann i Kristiania Handelsstands Forening.

Vinje var «ein fjellets mann», så en kan gå ut fra som sikkert at han besøkte Krokkleiva og Kongens Utsikt. Fra hans versifiserte «pantebrev» på Eidabugarden, datert 28/11

1868, behøver en bare å lese første verset for å se at han er en fjellets mann:

«Eg er, som vel Du veit, en Fjellets Mann,
og derfor dreg til fjells, so tidt eg kan,
at friska meg på Fly og bratte Bryn,
og sjå ikring meg alle store Syn.»

Det høyst originale pantebrev har denne påtegning:

«Læst, extraheret, og protokollert ved Maa-nedstinget for Vang og Slidre Thinglag den 16de December, 1868. Det bemærkes at Debitor ei erfares at have thinglæst Hjemmel paa Pantet, ligesom det ei kan erfares at være skyldsatt eller at henhøre under noget Brug, hvorfor nærværende Dokument er bleven extraheret paa Vangs Sameies Follum.

For Thindl. og Anm., 60 — sexti skill.

Engelschjon.»

V. V.

Ringeriks-HUMOR

For endel år siden etterlyste en avis humoren i heftet «Ringerike». Jovisst finnes det humor på Ringerike, ikke saftig, heller ikke gnistrende, men tørrvittig, og med åpent øre og mottagelig sinn kan en ofte merke den som en undertone i det som sies. I trange tider og trange kår trives humoren best, som et plaster på sår, som medisin mot sur mage. I de fem svarte okkupasjonsårene grodde humoren som aldri før.

Jeg våger meg frampå med et par prøver på ringerikshumor uten å navngi aktørene: En som i lang tid hadde vært plaget av vondt i halsen, men ikke ville søke lege, traff en dag skolelæreren i grenda, som spurte hvordan det sto til. «Det er skralt det, gutt, det blir verre og verre, nå orker je itte svelgje heller.» «Da synes jeg at du absolutt skulle ha doktor», sa læreren. «Ja, doktor, ja, men når je itte orker svelgjen da!»

Det var og er fremdeles forbudt å kjøre tømmer — slepvinger på offentlig vei etter at «føret er gått», men likevel ble det da gjort. Hest og mann sleit med noen stokker nerover Sundvollgata på barbakke en vår. Så kom lensmannen kjørende: «Nei, min gode mann, dette går nok ikke det», sa lensmannen. «Å jo, det går nok, lensmann, men det går gresselig tungt», svarte tømmerkjøreren.

Og så var det Anne som deiset overende på toppen av Steinsbakken på speilblanke blå hælken og hurva nerover. Et stykke nere møtte hun en som hogg seg fast i skigaren og plundret seg oppover. «Har du sett slikt da», ropte Anne, idet hun kosta forbi, «det går jo så fort at en itte får tid til å helse engong.»

P. L.

Islendere på Ringerike

I den fjerne tid da den ringeriksfødte Harald Hårdråde var konge over Norge var det jamt mange storettede islendere her i landet. Kongens annen hustru, Thora, datter av Thorberg og Ragnhilde, var av islandsk ætt, og en kan gå ut fra som sikkert at såvel dronningen som hennes bror Nils Thorbergsen var med på vitjing til kongsfaren, Sigurd Syr på Røyse. — Men vi vet så lite om de som kom på vitjing hit til Ringerike.

Langt fremme i tiden støtte jeg på navnet til en islender, som for vel så 100 år siden døde i Haugsbygd. Noen år før krigen dro jeg på en tidstrytetur opp til Haugsbygd, hvor jeg satt på gårdene og grov gjennom gamle papirer og bøker. Jeg fant — jeg fant, sa gutten. På et mørkeloft fant jeg en originalutgave av Hamarkroniken, men eksemplaret var ille medfaren av tidens tann. På en annen gård fant jeg blant de mange papirer jeg grov igjennom, en hel del håndskrevne historiske avhandlinger, forfattet av islenderen Gunder Sivertsen og skrevet med en sirlig hånd. Et av skriftene inneholdt Islands saga fra de eldste tider. Det sto om nordmenn som gjorde landnám der på Island. Et ubesvart spørsmål blir det vel for alltid hvorfor denne «skriftkloke» islender gikk i «kloster» oppe i Haugsbygd. Var han her kanskje for å lete opp gamle ahner? Det sto om den norskættede mann Ketil Flatnes som inntok gården Hoff på Hjallarnes eller kanskje skal det vært Kjallarnes.

I min dagbok førte jeg inn noteringer om islenderen, papirer og det andre «rare» jeg fant i Haugsbygd på min granskningstur hin vinterdag noen år før krigen. Jeg skrev etterpå en artikkel om min studietur i «Ringerikes Blad» og så hvilte saken i mine gjemmer, inntil en dag lenge etter krigen, da en av bøndene som jeg besøkte på studieturen, kom ut til meg for å få rede på hvilke papirer jeg så hos ham. Alt var nemlig gått opp i røyk da tyskerne kom stormende og satte varme på så mange hus der. Jo, dagboken hadde jeg, likeså utklipp av artikkelen i lokalbladet, men intet mert. Besøket gjorde, at jeg nå måtte sette alt inn på å skaffe nærmere rede på den lærde islenderen

som døde i Haugsbygd for 135 år siden. Jeg skrev og fikk svar fra Nasjonalarkivet i Reykjavik, og her er svaret:

«Gunnar Sigurdsson (som hans riktige islandske navn var) ble født omkring 1761. Foreldrene var Sigurdur Jonsson på Rutsstadir i Svinadal i Hunavatnssýssel og hans hustru Kristin Sæmundsdóttir fra Torbrandsstadir, datter av Sæmundur Teitsson. — Student fra Holar i Hjaltadal i Skagafjordursýssel 13. april 1783. Oppholdt seg de neste år på forskjellige steder, Thingeyrar, Ingjaldsholl, Reykjavik og Bessastadir. Sommeren 1788 fikk han pass til København for å studere, men synes å ha reist 1789 og da til Norge.»

Islendingene har det store føremon framfor nordmenn, at de kan lese de gamle norske sagaer uten stort bryderi, men det er ikke mange av oss nordmenn som forstår det gamalnorske.

Her i Hole bor nå en islandsk dame som er gift med en gårdbruker her, og hun kan lese gamalnorsk og hun kjenner sitt lands historie og geografi. Gudrun Haraldsdóttir heter hun, og hun er født i Eykareyri. Til en skolefest på Løken skole var jeg innbuden til å fortelle noe til underholdning, og jeg kom til å tenke på at fru Haraldsdóttir kunne hjelpe til. Jeg tok med en norsk utgave av Laxdøla saga, og hun hadde med en islandsk utgave. Først leste jeg et kapittel, siden foredro hun det samme på islandsk. En tid etter var hun behjelpelig med å skrive på islandsk et takkebrev til det islandske Nasjonalarkivet i Reykjavik.

Det er lenge siden hun lærte å snakke per fekt norsk, og en kan ikke høre en eneste skurrende aksent, slik som en oftest hører når utlendinger snakker. Islendere er ikke utlendinger, de er rotekte norske, og når en etter fru Haraldsdóttirs måte å snakke på, skulle stedfeste hennes fødested, så tror jeg at man kom til å gjette på Hardanger.

I bibliotekene kan hvem som helst ta fram Dipl. Norv. og der studere norske middelalderiske diplomer på gamalnorske, og litt kan enhver få ut av det, men lettere hadde det vært om det norske verket hadde vært ordnet som det

danske, nemlig med full oversettelse ved siden av på nåtidsspråk. Dette storverket «Diplomatarium Norvegicum» vokser på stadig med bind på bind. En samlet utgave fantes her på Ringerike, nemlig i generalkonsul Løchens eie, men han skjenket det før sin død til Boksamlingen i Hønefoss.

Vil en lære seg islandsk, så tror jeg den letteste måten er å gå over færøysk, for det språk som færingene har kan lett leses av enhver nordmann som har en gammel norsk byggedialekt innabords.

Den lærde historikeren Thormod Torfæus (død 1719) gjengir i sin Hist. Norv. III, to norske Hemingsviser, som er de samme som ennå lever på folkets tunge. I Torfæi beskrivelse av Hemingsagnet, nevner han mange islendere som hadde høy stilling her i landet. Foruten den alt nevnte Nils Thorbergesen regner han opp Haldor Snorreson, Bodvar Eldjarnson, Odd Ofeigsson, Hjort Olavsson og Thorarin Nesiulsen.

Det er etter min mening til stor berikelse å lese om Island og de islandske sagaer. Likeså om Suomi og deres Kalavala. Begge disse nordiske land er med i vårt folkefellesskap, og hvor for ikke lære folket i disse land best mulig å kjenne? Deres historie har mye til felles med vår egen. Sult, nød og krig var det nok av, og undertrykkelse. Somme avsnitt i Halldor Kil-

jan Laxness' bok «Islands Klokke» er rent uhyggelig. Før sitt litterære arbeid fikk Laxness i fjor Nobels litteraturpris.

Rent oppglødd ble jeg her om dagen ved å få tilsendt fra en islender et praktverk om Island med en rekke fargebilder, så flott er dette verket at jeg straks måtte se etter om det er trykt på Island. — Nei, det er nok ikke det, men trykt i Bern, Schweiz, hos firmaet Büchler & Co.

I en fortale av Sigurdur Thoriarinnsson plukker jeg fram dette verset på islandsk og engelsk:

Thvitat thar er gnott elds ofrgangs ok ofreffri frost ok jökla, vellandi vötn ok strithleikr iskaldra vatna.

There vast and bondless fires are be fond, phenomenal frosts and glaciers, boiling springs and violent ice-cold streams.

Noen norsk oversettelse finnes ikke, så det for en eller annen leser av denne artikkel kunne være god tidtrøye å foreta en «translation» til nynorsk, samnorsk eller til det Øverlandske Oslomål, som er påemnet til det eneste riksmålet for gamle Norge med sine iboere av blandet norsk, dansk og hansatisk herkomst.

V. V.

HØNEFOSS TeglVERK OG KALKFABRIK

– Under samme ledelse –

Tlf. Sentralbord 34 - 112 - 264 - 1136

Teglverket direkte 264

JERN - BYGNINGSARTIKLER

MALERVARER - KJØKKENUTSTYR

10 METER UNDER DETTE BYGG LAGRES DET GODE HØNEFOSS BRYGG

Hønefoss Bryggeris
Øl

Hønefoss Bryggeris
Mineralvann